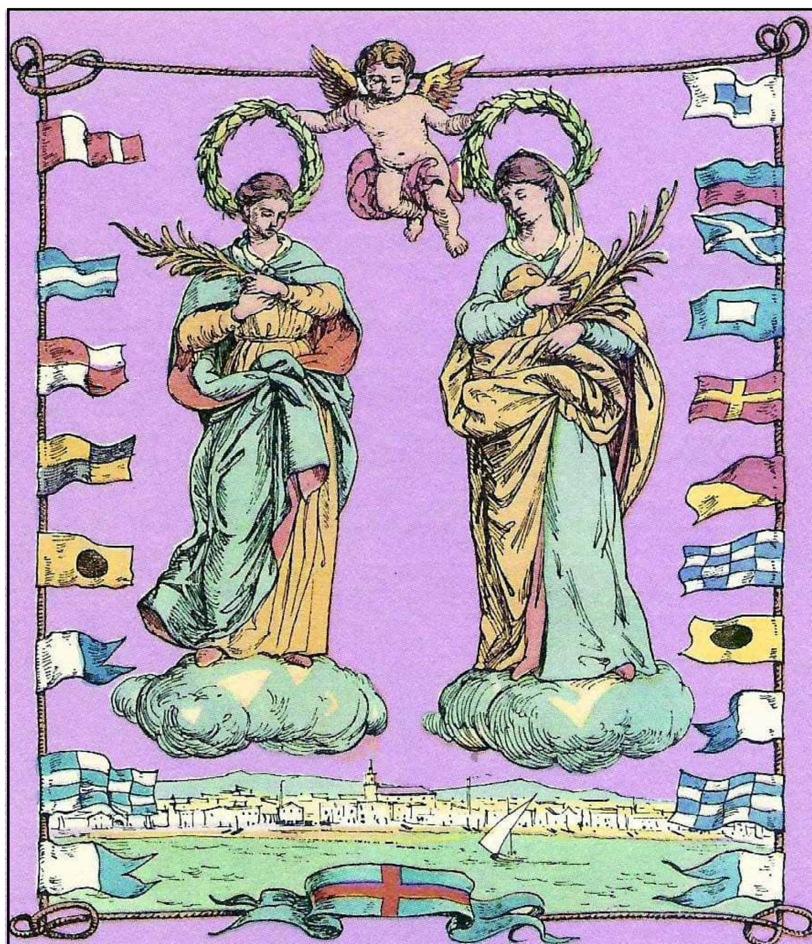

ESTUDIS

JOAN GIMÉNEZ BLASCO
En el 250è aniversari de l'arribada de les relíquies de les Santes a Mataró

MARIA GARGANTÉ LLANES
Les Santes com a festa barroca: apunts per a un marc conceptual

NICOLAU GUANYABENS I CALVET
Els primers anys de la festa de Les Santes de Mataró

RECURSOS

FULLS/133

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, juny 2022

FULLS/133
del Museu Arxiu de Santa Maria
Mataró, juny 2022

TAULA

● **EDITORIAL** 1

● **ACTUALITAT** 2

● **ESTUDIS**

EN EL 250è ANIVERSARI DE L'ARRIBADA DE LES RELÍQUIES DE LES SANTES A MATARÓ
Joan Giménez Blasco 10

LES SANTES COM A FESTA BARROCA: APUNTS PER A UN MARC CONCEPTUAL
Maria Garganté Llanes 20

ELS PRIMERS ANYS DE LA FESTA DE LES SANTES DE MATARÓ
Nicolau Guanyabens i Calvet 26

● **RECURSOS**

NOTÍCIA DE PUBLICACIONS RECENTS 44

Coberta: Estampa recordatori de les santes Juliana i Semproniana, editada l'any 1968 per La Hormiga de Oro. Dibuix d'Ignacio M. Serra Goday, ofrena de Lluís Tuñí Bordalba als assistents a l'Ofici del 27 de juliol.
MASMM. ESG. Secció Santes.

Edita: **MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA**
Centre d'Estudis Locals de Mataró
Beata Maria, 3. 08301 Mataró
www.masmm.org

Director: Nicolau Guanyabens i Calvet

Consell de redacció: Nicolau Guanyabens i Calvet
Joan Castellà i Oliva
Jordi Malé i Pegueroles

Maquetació: Joan Castellà i Oliva

Imprés a: I.G. Santa Eulàlia - c/Sant Joan Bosco, 10
08187 Santa Eulàlia de Ronçana.

Dipòsit Legal: B-15.257-1978 *ISSN:* 0212-9248

Amb la col·laboració de

Ajuntament de Mataró

Amb el suport de

INSTITUT RAMON MUNTANER
Fundació privada dels Centres d'Estudis de Parla Catalana

EDITORIAL

LES SANTES: QUAN HISTÒRIA I TRADICIÓ ES COMPLEMENTEN

Encara que a finals del segle XVII ja s'havien produït a Mataró algunes mostres de devoció popular a les Santes Juliana i Semproniana, no va ser fins al 1772 que el culte local a les dues verges i màrtirs hi va prendre l'embranzida definitiva amb l'arribada, després de nombroses sol·licituds al monestir de Sant Cugat del Vallès, d'una part de les seves relíquies.

La Mataró florent dels segles XVII i XVIII, delerosa d'excel·lir sota el patronatge d'alguna advocació religiosa que prestigiés el conjunt dels ciutadans, es veia recompensada amb les restes d'unes joves santes d'ascendència romana que sentia com a pròpies i engegà un moviment formidable per fer-ne exaltació. En la mentalitat de l'època, posseir relíquies era tot un privilegi que comportava atresorar una força especial vers les adversitats. Amb el pas del temps, les relíquies han esdevingut un símbol d'identitat comunitari.

L'any 1961, Lluís Ferrer i Clariana, fundador del Museu Arxiu de Santa Maria, va resumir en un opuscle tot el que havia investigat i recopilat sobre Juliana i Semproniana. Reconeixia que en el camp de la crítica històrica no podia aportar proves sòlides del seu origen i parlava exclusivament de testimonis reals de la devoció que havien generat les Santes al llarg del temps, amb l'esperança que «un dia algun descobriment documental o arqueològic pugui donar més llum sobre el cas».

Joaquim Casas i Busquets, el gran escriptor del segle passat arrelat a Mataró, deixava escrit: «No es pot negar que la ciutat admeté el fet de l'existència de les Santes, de la remota mataronitat de les Santes i del patronatge de les Santes amb els ulls clucs i amb joia profunda. La tradició oral, una vegada més com en tantes d'altres ocasions, pesava tant com la comprovació historicista. Naturalment, es tractava d'un fet de fe... Història i tradició, ben sovint es complementen».

Dos segles i mig de veneració de les seves relíquies han vinculat les Santes amb la ciutat i avui són dues realitats indestriables. Tal com escrivia Rafael Soler i Fonrodona: «Mataró ha fet seves les Santes, i les Santes fan Mataró.» Herència i vivència ja inesborrables, que han convertit la celebració de Les Santes en una preuada Festa Patrimonial d'Interès Nacional, l'essència de la qual hem de saber transmetre a les futures generacions.

ACTUALITAT

PRESENTACIÓ DEL NÚMERO 132 DE LA REVISTA *FULLS DEL MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA*

El dia 6 d'abril, a la sala d'actes de la seu de l'entitat, es va presentar el número 132 de la revista *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria,* el primer que s'edita amb totes les imatges en color. Els autors dels estudis publicats —Eduard Puigventós, Jordi Malé i Josep Vall— van prendre la paraula per comentar breument algun aspecte relacionat amb els articles respectius.

Foto: Conxi Duro.

PRESENTACIÓ DELS RESULTATS DEL PROJECTE RE-ORG EN L'ESPAI DE RESERVA DE LA SALA DE SÍNTESI

El mateix dia 6, acabada la presentació de la revista *Fulls* 132, les conservadores i restauradores Bea Montobbio i Olga Íñigo van fer balanç, amb el suport d'imatges projectades, de l'actuació que s'ha dut a terme per convertir un antic magatzem annex a la Sala de Síntesi en un espai de reserva museístic, amb les condicions idònies de conservació. Els detalls de l'execució d'aquest projecte queden explicats en un escrit en aquesta mateixa revista. Al final de l'acte, es va fer una breu visita a la nova reserva.

Foto: Conxi Duro.

REPORTATGE FOTOGRÀFIC PER DOCUMENTAR LA CAMPANA GÒTICA DELS QUARTS

El dia 22 d'abril, la fotògrafa Conxi Duro, amb l'ajuda d'Àngel Duro i de membres dels Campaners de Santa Maria, es va enfilar al punt més alt del cimbori del campanar per prendre imatges de la campana dels quarts, l'anomenada *Madrona.* Aquesta actuació s'emmarca en el procés d'estudi que s'està duent a terme, com a pas previ a la necessària renovació d'una altra campana del cloquer: la *Carme.*

Fotos: Josep Maria Clariana.

Foto: Àngel Duro.

Foto: Conxi Duro.

Les imatges resultants confirmen l'antiguitat de la *Madrona*, que el Dr. Francesc Llop i Bayo, expert en l'estudi del patrimoni campaner, situa al segle XV. Gràcies a les fotografies de detall s'han pogut llegir les inscripcions amb lletra gòtica del bronze més antic de Santa Maria. La frase principal, amb moltes abreviacions, es correspon a la de l'evangeli de sant Joan (8, 7): «Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat»; és a dir: «Qui de vosaltres estigui sense pecat, que llanci la primera pedra». Més avall, també s'hi pot llegir reiteradament la lloança: «Te deum laudamus». La fitxa tècnica de la campana es pot consultar a: <http://campaners.com/php/campana1.php?numer=18370>.

CESSIÓ DE LLIBRES DE LA CAPELLA DE CA L'ARENAS DEL CORREDOR I DONACIÓ D'UNA CASULLA DEL DR. JOSEP ROIG

El dia 8 de juny, a la sala d'actes de l'entitat, va tenir lloc un acte de cessió al Museu Arxiu de dos llibres: *Missale Romanum* i *Flos Sanctorum de las Vidas de los Santos,* procedents de l'antiga capella de ca l'Arenas del Corredor. El cedent, Josep Puig Pla, hi va assistir acompanyat dels germans Josep Anton, Joaquim i Paulí Arenas i Sampera, que, en el mateix acte, van fer donació al Museu Arxiu d'una casulla brodada que pertanyia al Dr. Josep Roig i Casenelles, rector de Santa Maria entre 1905 i 1919; una peça de roba litúrgica d'interès històric i de valor artístic remarcables.

Tots els assistents a l'acte del dia 8 de juny.

TRASPÀS DE DOCUMENTS A ALTRES ARXIUS

Acte de lliurament de tres lligalls d'escriptures notarials del segle XVIII de Sant Silvestre de Balleta, pertanyents a la família Ferrer Batlle de Garriguella. Francesc Costa (Museu Arxiu) i Erika Serna (Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà).

Durant aquest quadrimestre, entre març i juny, fruit de la revisió dels fons documentals que conserva el Museu Arxiu, s'han traspassat materials repetits a l'Arxiu de la Sala Cabanyes, i documents solts sense cap vinculació amb la ciutat de Mataró a l'Arxiu Municipal de Canet de Mar i a l'Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà. També s'han aportat a la Fundació Jaume Vilaseca - Museu del gènere de punt de Mataró cinc caixes d'arxiu convencionals amb mostraris de productes tèxtils.

Foto: Rafaela Garcia.

UNA TARDA DE PORTES OBERTES A LA SEU DE L'ARXIU

El dia 9 de juny, els arxius de tot el món celebren el Dia Internacional dels Arxius, commemorant la creació del Consell Internacional dels Arxius de la UNESCO, tres anys després d'acabada la Segona Guerra Mundial.

El Museu Arxiu de Santa Maria s'afegí a aquesta diada oferint una tarda de Portes Obertes el dijous dia 9 a la seu de l'arxiu de la institució, la casa de cos núm. 3 del carrer de Beata Maria. Entre les 5 i les 9 del vespre, van visitar les estances més de vint-i-cinc persones: la sala d'actes i d'exposicions, la sala de consulta, l'hemeroteca, la sala de fons fotogràfics, el dipòsit principal de l'arxiu parroquial i dels fons patrimonials, la sala de partitures, goigs, cartells i numismàtica, i la sala dedicada al recull de documents d'entitats, institucions i associacions de Mataró.

NOTÍCIA DE DONATIUS RECENTS

En aquests últims mesos, el Museu Arxiu ha incrementat els seus fons gràcies a les aportacions de documents, llibres i objectes litúrgics de Francesca Lluch, Josep Manel Prat, Montserrat Alsina, Miquel Aliberas, Mercè Pou Batllori, Dolors Comas i Bartra, Josep Puig Pla, l'associació Llibre Viu, l'associació Llibre Actiu, i Anna i Jordi Giribés en nom de Xavier Giribés i Sala (†).

Carme Solà, Anna Maria Colomer i Nati Dorda han fet donació de documents de l'Agrupament escolta Nostra Senyora del Corredor, el primer agrupament de noies guia de Mataró. Els germans Arenas i Sampera, la casulla brodada del Dr. Roig —com s'ha explicat anteriorment—, i Juliana Plana, el llibre de treballs del mestre d'obres Manuel Plana Novell, entre d'altres.

És de ressenyar també l'ingrés del fons documental complet de la recentment extingida Associació Amics de ca l'Arenas, que ha desenvolupat activitat en pro de la cultura a Mataró entre 2008 i 2022.

A tots, persones, famílies i entitats... gràcies per la confiança.

CONVOCATÒRIA DE LA XXXIX SESSIÓ D'ESTUDIS MATARONINS. S'ELIMINA LA VERSIÓ BREU DE LES COMUNICACIONS

El Museu Arxiu de Santa Maria, Centre d'Estudis Locals de Mataró, prepara la XXXIX Sessió d'Estudis Mataronins, prevista per al dissabte 19 de novembre de 2022.

Es convoquen investigadors i investigadores en qualsevol àrea de recerca perquè hi presentin comunicacions. Hauran de ser estudis inèdits i el seu àmbit geogràfic es limitarà al Maresme. Tot i que cada participant pot presentar més d'una comunicació, l'organització tindrà la facultat d'acceptar-ne només una en cas que el nombre total de les proposades sigui elevat.

Per poder presentar la comunicació, cal abans enviar-ne un petit resum en Word d'entre 10 i com a màxim 15 ratlles (lletra Times New Roman de mida 12 i interlineat 1,5) a aquesta adreça electrònica: enricsubina@yahoo.es. El termini per enviar aquest resum finalitza el dia 5 de novembre de 2022.

En l'acte de la Sessió d'Estudis es disposarà de 10 minuts per presentar la comunicació i permetre, així, el debat posterior. L'exposició dels treballs podrà anar acompanyada de material audiovisual, però caldrà portar-lo com a mínim deu minuts abans que comenci la Sessió o durant el descans de l'intermedi.

Amb vista a la seva publicació, el text de la comunicació s'haurà de presentar en format electrònic (Microsoft Word) i caldrà escriure'l sobre una plantilla predeterminada (sessio_completa.doc), que es pot descarregar a la pàgina web del MASMM (www.masmm.org), dins la secció de Publicacions / Sessions d'Estudis Mataronins; en aquesta pàgina també es troben les «Normes de presentació» que cal seguir. L'extensió màxima que pot tenir el text de la comunicació és de 25 pàgines de la plantilla.

Conjuntament amb la comunicació, caldrà presentar-ne el resum de 10-15 ratlles escrit sobre una altra plantilla predeterminada (sessió_resum.doc), que també es pot descarregar a la pàgina web del MASMM (www.masmm.org), dins la secció de Publicacions / Sessions d'Estudis Mataronins. Aquest resum, que ocuparà mitja pàgina, substitueix les versions breus de les comunicacions que es demanaven en les anteriors Sessions.

Els dos arxius —el text de la comunicació i el del resum— s'hauran de lliurar abans del 31 de gener de 2023 a aquesta adreça electrònica: enricsubina@yahoo.es.

Les comunicacions s'inclouran digitalment al portal web RACO (Revistes Catalanes amb Accés Obert: www.raco.cat), on es podran consultar en línia. Els resums es publicaran en un petit llibre en paper. Tant l'edició digital de les comunicacions com l'edició en paper dels resums van a càrrec del Museu Arxiu de Santa Maria, amb la col·laboració de la Direcció de Cultura de l'Ajuntament de Mataró i l'Institut Ramon Muntaner.

LA RESTAURACIÓ D'UNA IMATGE DE LA PURÍSSIMA DEL SEGLE XVIII

A finals del desembre passat va finalitzar la restauració d'una imatge de la Puríssima del segle XVIII, obra de certa rellevància conservada al Museu Arxiu, a càrrec de Voravit Roonthiva, amb la supervisió del Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya, gràcies a un ajut de la Generalitat de Catalunya.

L'estat en què la imatge va arribar era força deficient, amb molta brutícia que n'amagava els colors originals, pèrdua i aixecament en la policromia, inestabilitat estructural, trencaments i presència d'insectes xilòfags. Gràcies a la magnífica restauració que s'ha dut a terme, hem recuperat l'esplendor de la peça.

La imatge va entrar a formar part del fons del Museu Arxiu de Santa Maria el setembre del 2020, gràcies a una donació de la família Martí Julià. Des del primer moment es va intuir que la talla tenia certa rellevància en la qualitat del seu treball. El compromís que es va acordar des d'un bon principi, i que s'ha dut a terme, va ser preservar, revalorar, mostrar al públic i posar a l'abast de professionals aquesta imatge, fins ara, inèdita.

Sense encara haver indagat gaire en la història d'aquesta escultura, podem sospitar que hauria sortit d'un taller català de certa rellevància. Les mostres preses i analitzades de la fusta han permès establir que es tracta de fusta d'alba i que es va utilitzar blau de Prússia, un dels primers pigments sintètics emprats des de mitjan segle XVIII.

Amb el pas del temps, la peça havia estat alterada en la seva policromia amb l'aplicació de pàtines per dissimular-ne les pèrdues. La restauració n'ha eliminat la brutícia i la falsa pàtina i n'ha recuperat i restaurat la policromia original, que ens deixa veure la bona manufactura de la peça en les carnacions i el vestit. De la mateixa manera, s'hi han reintegrat les parts trencades, com les mans i una parpella.

Cal situar aquesta imatge en la gran devoció immaculista que es donà especialment al llarg dels segles XVII i XVIII. I, en concret, a la forta devoció popular per la Immaculada Concepció de Maria a la Catalunya de l'època del barroc, en què, a partir del segle XVII, se li començaren a dedicar capelles, altars i retaules. No és estrany, doncs, que també

Foto: Nicolau Guanyabens.

algunes famílies encarreguessin o compressin imatges d'iconografia mariana per retre'ls culte o devoció particular. I, com en el cas de la imatge que ens ocupa, que fos adquirida encara al segle XX i restés durant més de quaranta anys com a objecte de veneració i culte per la mateixa família.

Aquesta imatge, que ara forma part de la col·lecció d'art del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró, serà exposada a la Sala de Síntesi juntament amb la resta de peces d'art religiós que conserva la parròquia de Santa Maria, des del Gòtic tardà i el Barroc fins al Modernisme.

Ruth Garcia

IMPLEMENTACIÓ DEL PROGRAMA RE-ORG A LA RESERVA DE LA SALA DE SÍNTESI

El RE-ORG

Durant els primers mesos d'aquest 2022 s'ha pogut realitzar la quarta fase del projecte RE-ORG aplicat a les col·leccions museístiques de Santa Maria de Mataró, en aquest cas a la reserva de la Sala de Síntesi. L'actuació s'ha dut a terme gràcies al suport del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i de l'Arquebisbat de Barcelona.

El RE-ORG és una metodologia creada i desenvolupada per l'ICCROM (UNESCO) que té com a principal objectiu la conservació preventiva de les reserves museístiques per protegir i salvaguardar el patrimoni cultural. Se centra, sobretot, en la integritat física de les col·leccions conservades en les reserves, que queden menys a l'abast del públic i d'un control regular.

El RE-ORG marca la ruta per millorar les condicions de preservació de les col·leccions per fer-les visibles i accessibles a conservadors, historiadors, arqueòlegs, etc., i per optimitzar els espais del museu. Posa en valor cada objecte per preservar la cultura material i immaterial que ens transmet, a nosaltres i a les futures generacions.

Durant el curs 2020-21 es van realitzar les tres primeres fases sobre les col·leccions de les Santes, el Roser i la Sala de Síntesi: l'anàlisi, la proposta i el projecte. L'anàlisi es centra en l'edifici, les instal·lacions existents, la gestió, les col·leccions i la disponibilitat del personal.

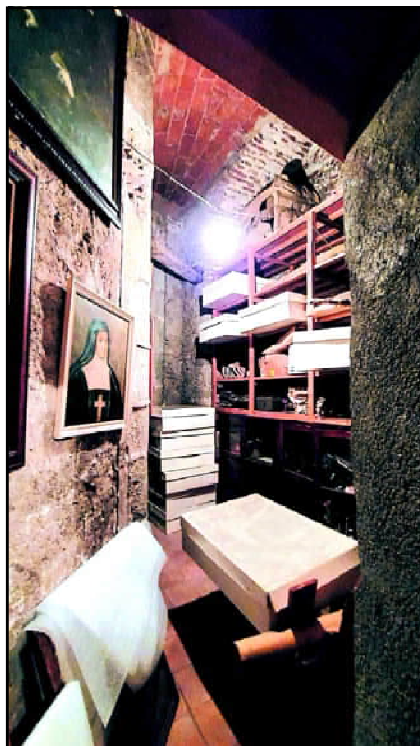
A l'hora de planificar l'execució del projecte, es va decidir començar per l'espai i la col·lecció de la reserva de Sala de Síntesi.

ORGANITZACIÓ DE L'ESPAI I CLASSIFICACIÓ DELS ELEMENTS DE LA COL·LECCIÓ

Els treballs comencen amb el buidatge total de les reserves per condicionar un espai on col·locar totes les peces de la col·lecció. Els objectes es divideixen en dos grups: Col·lecció (inventariats o seleccionats per ser inventariats) i No Col·lecció (no inventariats i que no formen part de la col·lecció del Museu, com restes de mobles, marcs trencats sense valor, figures de guix, llibres, etc.).

Instal·lació d'una porta de vidre estanca.

Sala C de la reserva abans de l'actuació.

Sala C de la reserva un cop acabada l'actuació.
Fotos: Beatriz Montobbio.

Es classifiquen els objectes Col·lecció en funció del suport: Orgànic (fusta, tela/teixit, paper) i Inorgànic (pedra, vidre, ceràmica, metall). Els No Col·lecció es destinen a altres espais, com el mateix Museu Arxiu (llibres, obra gràfica, fotografies i documents), la Basílica (mobles en ús i bon estat) i l'espai Ferrer Clariana, una petita sala habilitada com a reserva de peces en trànsit que anomenem «Punt blau» .

SANEJAMENT DE L'ESPAI I INSTAL·LACIÓ DE NOU MOBILIARI

A continuació, es realitzen les tasques de sanejament i manteniment del nou espai de la reserva.

1. Eliminació dels mobles i les prestatgeries de fusta infectades.

2. Reparació d'obertures i forats en el mur amb morter de calç i sorra.

3. Neteja exhaustiva de tot l'espai: sostres, paraments verticals, caixa de les tres claus i soterrani, a més de l'aspiració exhaustiva de sostres, murs i paviments.

4. Aplicació de repel·lent contra els insectes xilòfags a tots els elements de fusta que no es poden eliminar: les bigues del soterrani, les portes ferrades, el llindar i els marcs de porta.

5. Tancament de l'accés al soterrani amb una tapa de ferro lacada.

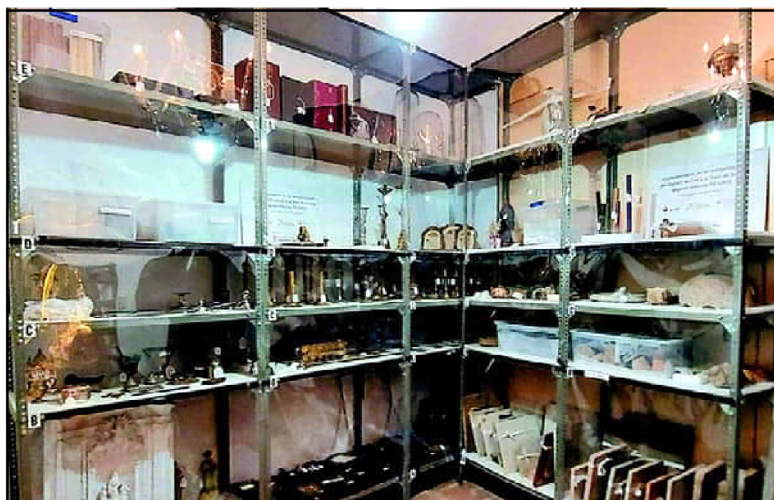
6. Pintura dels paraments verticals.

7. Aïllament dels murs exteriors i d'aquells on es detecten més humitats amb planxes de poliestirè extruït.

8. Folrat dels vidres de la finestra amb làmina solar de protecció.

9. Instal·lació d'una porta de vidre estanca sobre la porta ferrada existent per aïllar l'espai de reserva de l'expositiu.

A dalt, feines d'inventari. A baix, sala A de la reserva un cop acabada l'actuació. Fotos: Beatriz Montobbio.

Feines de neteja exhaustiva de tots els espais.

Seguidament, es planifica la instal·lació de mobiliari metàl·lic assignant els espais (sales A, B i C) per a cada tipus de material a conservar (Orgànic/Inorgànic) i calculant les mides dels prestatges segons els objectes a guardar (volum, pes i necessitats de manipulació). Es construeixen in situ i a mida les prestatgeries metàl·liques adossades a paret, però amb materials adients de conservació (celaire, Volara, foams de diferents gruixos). Es numeren els espais dins de cada sala (1, 2, 3, 4, 5..) i es posa nom als prestatges (A, B ,C, D..).

INVENTARI

L'inventari es realitza mitjançant les fitxes creades pel Departament de Patrimoni Cultural de l'Arquebisbat, amb aquests camps: número de registre, categoria, nom de l'objecte, matèria, suport, tècnica, dimensions, pes, autor/a, escola/taller, lloc d'execució, cronologia, títol, tema, descripció, altres números de registre, ubicació, marques i inscripcions, estat de conservació, observacions, bibliografia i fotografies. Cada objecte porta una etiqueta amb el número d'inventari de l'Arquebisbat subjectada amb cinta de cotó neutre.

CONSERVACIÓ PREVENTIVA

Totes les peces seleccionades per conservar a la sala de reserva passen per un tractament d'estabilització preventiu: neteja superficial de la pols en sec amb paletines suaus i aspirador de potència regulable, amb una fixació puntual dels elements en perill de despreniment.

Els elements de fusta susceptibles de futurs atacs xilòfags es protegeixen amb fundes de polietilè transparent termosegellat amb introducció de sacs de gel de sílice condicionat al 50% H.R.

La indumentària i les peces tèxtils es guarden amb gruixos de buata folrada de tissú per tal de minimitzar el patiment en els plecs.

Els elements de mida petita, disgregats en diverses parts inestables, i les col·leccions d'objectes es col·loquen en caixes de cartró neutre i caixes de polipropilè condicionades, segons l'objecte, amb tissú buata o Cell Aire® i en superfícies d'espuma semirígida Plastazote® retallades, esculpides o encunyades, segons la forma de l'objecte, que ajudin a la seva reunificació i estabilitat. En objectes petits, s'utilitzen també agulles entomològiques d'acer inoxidable que fixin el seu ancoratge.

INSTAL·LACIÓ DE LA COL·LECCIÓ AL NOU ESPAI DE RESERVA

Un cop preparat l'espai, classificada, inventariada i conservada la col·lecció, es passa a la instal·lació definitiva de les peces en els nous espais segons la seva categoria i classificació, procurant respectar els set criteris del programa RE-ORG:

1. N'és el responsable un membre qualificat del personal.
2. Els espais de la reserva només contenen objectes de la col·lecció.
3. Els espais independents (aliens a la col·lecció) es dediquen a funcions de suport: oficina, taller, emmagatzematge d'equips i altres materials.
4. No es col·loca cap objecte directament sobre el terra.
5. Cada objecte té una ubicació específica en la reserva i s'ha de poder localitzar, com a màxim, en tres minuts.
6. Es pot accedir a cada objecte sense haver-ne de moure més de dos de diferents.
7. Els objectes estan ordenats per categories.

Com a mesura de conservació preventiva, es col·loca davant de cada prestatge una cortina semirígida de film de polièster transparent de Melinex®, material que es considera el més segur de la família dels plàstics de conservació per a l'emmagatzematge: és estable i químicament inert, i ofereix claredat òptica, resistència i rigidesa. Es col·loca subjectat a la prestatgeria amb Velcro®, solament per la part superior, per poder accedir fàcilment als objectes i per evitar la pols i els insectes voladors, alhora que minimitza les oscil·lacions climàtiques.

Per tal de foragitar insectes, s'ambienten tots els espais i microespais amb essències naturals no tòxiques de canyella, cedre i arbre del te, disposades en gasses impregnades amb una solució hidroalcohòlica barrejada amb la mixtura de les essències en safates de polipropilè.

RESPONSABLES DE L'EXECUCIÓ D'AQUESTA QUARTA FASE

Han participat en aquesta fase la Fusteria Ebenisteria Arias S. L. i les restauradores Natàlia Nogueras i Olga Íñigo, sota la direcció de l'empresa ATELIER DO TEMPO S. L. administrada per Beatriz Montobbio. Totes les operacions han estat supervisades i impulsades pel director del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró, Nicolau Guanyabens, i han rebut el suport de la coordinadora del Patrimoni Cultural de l'Arquebisbat de Barcelona, Maria del Mar Vives.

BEATRIZ MONTOBBIO

ESTUDIS

En ocasió de commemorar enguany el 250è aniversari de l'arribada de les relíquies de les santes Juliana i Semproniana a la nostra ciutat, l'historiador Joan Giménez Blasco aplega alguns dels testimonis més rellevants que han sustentat la devoció de Mataró vers les seves patrones: des de vestigis arqueològics del primer cristianisme fins als escrits de patriotisme sacre de l'època moderna, passant per les primeres referències escrites de l'època medieval.

L'article també dona a conèixer una obra pictòrica del segle XIX que presenta una temàtica inèdita en la iconografia de les Santes, i acaba amb l'esment de l'esgrafiat que l'artista Jordi Cuyàs dedicà a Juliana i Semproniana el 2002, situat prop de l'indret que acull una làpida commemorativa de l'arribada de les seves relíquies l'any 1772.

EN EL 250è ANIVERSARI DE L'ARRIBADA DE LES RELÍQUIES DE LES SANTES A MATARÓ

Si entorn de la problemàtica de les Santes de Mataró existeix una certesa absoluta, és que es tracta del tema fonamental de la historiografia local. Cap altre aspecte de la vida mataronina ha estat objecte d'un tractament tan exhaustiu, i durant tant de temps, com la vinculació de Juliana i Semproniana amb la capital del Maresme. El tema ha estat abordat, sistemàticament, des del segle XVII fins a l'actualitat (López 2019), amb elements tan transversals com poden ser una Missa de Glòria per a solistes, cor i orquestra, una obra pictòrica i una obra de teatre (*La de Iluro*, 1834), passant pels escrits de devots, estudiosos, lletraferits i passavolants durant, pràcticament, quatre segles.

Amb aquests antecedents, es fa molt difícil, per no dir impossible, poder afegir quelcom de nou a la voluminosa obra publicada. Tanmateix, l'avinentesa de commemorar enguany el 250è aniversari de l'arribada de les relíquies de Juliana i Semproniana a Mataró ofereix l'oportunitat de destacar alguns aspectes d'aquesta tradició vinculada secularment a la capital del Maresme.

El punt de partida seria parlar dels inicis del cristianisme a Mataró. Gràcies als treballs, entre d'altres, de Joan Bonamusa i Roure (2004) i de Joan Francesc Clariana Roig (1998) es pot afirmar que a la ciutat, a partir de les restes arqueològiques

Troballa de la lauda sepulcral del segle V, primer vestigi cristià a la ciutat, al subsol just davant de la façana de l'església de Santa Maria el 1958. MASMM, Col·lecció Lluís Ferrer i Clariana.

documentades, hi ha nombrosos indicis ceràmics i algun d'epigràfic de simbologia cristiana d'ençà de les darreries del segle IV. Si aquestes restes han arribat fins als nostres dies, es converteixen en un indici versemblant d'una presència notable de la nova religió en el context de l'Iluro baix imperial.

Clariana exposa la possible existència d'un espai de culte paleocristià a la zona de Ca la Madrona (1998: 184), mentre que a la vil·la romana de Torre Llauder es trobà un plat que podria haver tingut una funció litúrgica (Bonamusa 2004: 259). La capella de Sant Jaume de Traià també s'hauria bastit sobre un assentament romà. Significativament, aquesta capella, avui derruïda, hauria estat inicialment posada sota l'advocació de sant Cugat. Sant Martí de Mata és també un signe d'aquesta pervivència de centres de culte cristians sobre antics àmbits habitats d'època romana; en aquest cas, amb restes epigràfiques del segle IV fent referència a un possible sant (Bonamusa 2004: 261).

Santa Maria de Sant Cugat del Vallès. Talla del segle XII que havia pertangut al monestir de Sant Cugat, actualment al Museu Municipal d'Art Castell-Cartoixa de Vallparadís de Terrassa.

En el segle V la presència del cristianisme es considera documentada àmpliament i, com a testimoni rellevant, resta la lauda sepulcral amb crismó que es trobà davant del temple de Santa Maria (Bonamusa 2004: 258). Una altra dada a considerar és que els autors abans citats també exposen la presència de materials ceràmics de procedència africana en els jaciments locals d'aquests segles, element indicatiu de l'existència dels contactes entre aquestes dues ribes del Mediterrani, que haurien afavorit l'arribada de Cugat i el seu germà Fèlix des de terres africanes.

Per tant, l'existència d'una comunitat cristiana —més o menys gran— a Iluro durant el segle IV, és perfectament assumible.

A partir de l'any 1000 comencen a aparèixer les primeres referències escrites a Juliana i Semproniana. Segons els testimonis que recollí Lluís Ferrer i Clariana, l'any 1089 les seves relíquies —procedents del monestir de Sant Cugat del Vallès— serviren per consagrar l'altar del monestir de Sant Esteve de Banyoles. D'ençà d'aquestes dates, la referència a les relíquies es repeteix en els anys 1099, 1256, 1489, 1628 i 1642, i també posteriorment (Ferrer 1961: 9-11).

Detall del moment de l'obertura de la part posterior del cap que contenia el saquet de tela amb diverses relíquies, l'any 1989.

Fotos: CRBMC.

En aquest sentit, és particularment interessant la troballa que es feu en els anys vuitanta del segle passat, a l'interior de la imatge de la Mare de Déu de Sant Cugat, d'un saquet que contenia relíquies de diversos sants i, entre ells, Juliana i Semproniana, amb un pergamí datat l'any 1219 que documentava l'acte (Soler 1989). Lluís Ferrer i Clariana feu notar l'existència de diversos leccionaris i textos litúrgics dels segles XIII, XIV i XV d'aquest monestir que feien esment de les Santes i de les seves commemoracions (1961: 13).[1]

Cal destacar també, en el context de l'Edat Mitjana, l'existència d'una arqueta de plata que contenia les relíquies de sant Cugat i que, actualment, es troba al Museu Diocesà de Barcelona. Aquesta peça fou estudiada per Alberto Torra Pérez, que considerà que calia situar la seva confecció a primeries del s. XIV, tot i que patí moltes transformacions en diversos moments històrics. Un dels relleus que presenta ofereix la imatge de dues figures femenines amb aurèola de santedat que enterren el cos de sant Cugat i que ha estat interpretada com una imatge de les Santes. En aquest cas, si aquest relleu es correspongués al treball inicial de l'urna, seria la representació més antiga conservada de Juliana i Semproniana. Torra emfasitzà en el seu treball que el culte a les Santes «se trataría en cualquier caso de un culto tardío, de origen incierto y claramente apócrifo, limitado al monasterio de sant Cugat, donde sin embargo no llegó a cristalizar en una leyenda literaria. Esta sólo se empezó a desarrollar a partir de Domènec, ya en el siglo XVII» (Torra 1993: 547).

I fou, efectivament, el dominic Antoni Vicenç Domènec qui escrigué l'any 1602, referint-se a les relíquies existents al monestir de Sant Cugat del Vallès: « [...] los cuerpos de las gloriosas virgines y martyres santa Iuliana y santa Simproniana [...]. De donde sean Naturales las dichas santas virgines Simproniana y Juliana, no se sabe. Creese que fueron hijas de España Tarraconense, que agora se llama Cataluña» (Domènec 1602: 68).[2] En aquest relat, Domènec basava la seva descripció en un retaule, que no ha arribat als nostres dies, i, també, en unes «planchas de plata» que es correspondrien amb l'urna d'argent citada anteriorment.

Jeroni Pujades és el següent autor a tractar aquest problema, si bé, a partir de les mateixes fonts que Domènec, arribà a diferents conclusions (Pujadas 1609: 58).[3]

El següent personatge que entrà en escena fou Joan Gaspar Roig i Jalpí (1624-1691) religiós mínim, nascut a Blanes, cronista reial i historiador. Visqué de ple la Guerra de Separació de Castella dels anys centrals del segle i es manifestà fidel partidari de la vinculació a la monarquia hispànica, però, alhora, defensà amb tota mena d'arguments la singularitat, els mèrits i les «glòries» de Catalunya sobre la base de criteris històrics i teològics.[4]

Urna de les relíquies de sant Cugat conservada al Museu Diocesà de Barcelona. En una de les cares, les Santes donen sepultura al Sant. Probablement es tracta de la representació més antiga de les Santes. MASMM. Col·lecció Josep Vinardell.

Un dels arguments que Roig i Jalpí emprà per remarcar la singularitat i els mèrits de la nació catalana —cal tenir present el marc mental de l'època— fou la nombrosa presència de màrtirs cristians. Una de les seves obres més conegudes porta per títol *Catálogo paralipómeno de los santos indígenas y advenas del Principado de Cathaluña y sus condados* (Roig 1664a).

És interessant constatar que l'adjectiu *paralipómeno*, etimològicament, equivaldria a *«deixat de banda, omès»*. I això permet percebre amb més nitidesa la intencionalitat de l'autor. El seu objectiu era fer una recerca exhaustiva de la vida dels sants i santes catalanes que, malgrat no formar part del *Martyrologium Romanun* de Gregori XIII, tinguessin referències locals. En definitiva, un patriotisme sacre.

Així, Roig i Jalpí defensà i publicà sobre sant Bonosi i Maximià, patrons de Blanes, nascuts, probablement, a Antioquia de l'Orontes i convertits en blanencs pel frare mínim (Roig 1664b). Semblantment, santa Sotera, filla de cònsols romans, hauria anat a morir a Palamós, passant a ser-ne la copatrona (Roig 1901).

Amb aquests antecedents, és fàcil comprendre que, en tenir coneixement el frare blanenc de la tradició de les santes a Sant Cugat, no tingués gaire dificultat a trobar-los una pàtria d'on fer-les filles. La manca de referents escrits no li fou cap mena d'impediment. Com demostrà a bastament Joaquim Llovet, i altres autors, per afirmar el lloc de naixença de Juliana i Semproniana Roig i Jalpí utilitzà fonts manipulades o que ell mateix creà donant-los una antiguitat que no tenien (Llovet 2011). És en aquest punt del relat on fa aparèixer com a testimoni pregon Bernat Boades, prevere blanenc del segle XV, a qui Roig i Jalpí féu autor d'un llibre que en realitat escrigué ell mateix, tal i com va fer notar Miquel Coll i Alentorn (1948).

Fou l'any 1681 quan Roig i Jalpí publicà el document clau que segellaria la relació entre Mataró i les santes.[5] En l'estudi d'aquest document, Joaquim Llovet va fer les següents afirmacions: «El nostre frare esperona els habitants de Mataró, amb l'exemple de Blanes i els sants Bonós i Maximià, perquè tributin a les dues verges "la devida veneracion, y culto Eclesiastico como a naturales della de primero nacimiento", i sol·licitin relíquies del monestir de Sant Cugat del Vallès, la qual cosa sabem que feren al cap de pocs mesos» (Llovet 1953: 52).

Aquest document és una prova de càrrec més sobre el caràcter fal·laç de Roig i Jalpí. Per culpa d'una mala interpretació o impressió d'una obra de Plini el Vell, alguns autors de l'època cregueren que existien en època romana, al nord de Barcino, les ciutats de Baetulo i Beturo, continuant amb Iluro i Blanda. El frare blanenc arribà a la conclusió que Mataró, en època romana, s'hauria anomenat *Beturo*. Per tant, citava aquest nom —que mai existí— per definir la pàtria de les Santes i el combinava amb el de *Ciutat Treta*, que era el nom que, efectivament, li constava que havia estat en ús a l'Edat Mitjana per designar el que, anys a venir, seria Mataró.

La proposta del blanenc no fou endebades. Si les seves propostes per Blanes havien reeixit, Mataró no podia restar indiferent. Tot i no haver assolit encara el títol de ciutat, la successora d'Iluro era, en aquells moments, una població que s'havia emmurallat a darreries del segle XVI per la seva importància estratègica per al subministrament de vi a les flotes de la monarquia. Mataró s'havia constituït com una mena de port franc alternatiu al de Barcelona —amb una fiscalitat pràcticament nul·la— per a les mercaderies foranes que arribaven al Principat, i albirava els mercats americans per als seus excedents alcohòlics i les seves manufactures.

En el marc mental de l'època, el patrocini protector de sants i màrtirs assolia la seva plenitud en aconseguir-ne relíquies. Institucions religioses i particulars maldaven per obtenir-les, ben segurs dels beneficis i la protecció que les restes materials d'aquests personatges dispensaven als seus tenidors. Hom restava segur que la seva protecció i intercessió s'estenia i beneficiava tota la comunitat.

Reliquiari amb restes de sant Cugat i de les santes Juliana i Semproniana. Col·lecció família Plana. Foto: Helena Molinos.

Per a una vila com Mataró, que aleshores maldava per obtenir el títol de ciutat i assajava de competir amb la capital del Principat, tenir el patronatge d'unes compatrícies verges i màrtirs i gaudir de la presència de les seves relíquies esdevenia un timbre d'honor indiscutible i irrenunciable, que permetria l'ascens de la ciutat al nivell més alt d'entre les poblacions catalanes.

És per això que la gestió d'aquesta problemàtica tingué una dimensió política immediata, tal com es manifestà en l'acord del govern local del 23 de febrer de 1682, en el qual se sol·licità, per primera vegada, el trasllat de les relíquies a Mataró. Petició que sembla que fou atesa pels qui n'eren dipositaris aleshores, segons es desprèn del contingut de l'acord municipal, malgrat que la cessió no es degué dur a terme.[6]

De l'impacte popular que tingué l'escrit de Roig i Jalpí en dona testimoni el mateix Llovet en assenyalar que, mesos després de la publicació de l'opuscle de Roig i Jalpí, un devot anònim sufragava un ofici de completes a l'església de Santa Maria dedicat a Juliana i Semproniana (Llovet 1953: 48).

A partir d'aquest moment, les Santes foren, progressivament, sentides com a pròpies a Mataró, tant en l'àmbit individual com col·lectiu. Així es manifestà en el fet que, a primeries del segle XVIII, en un document tan important a efectes pràctics com eren les patents que expedia el municipi a les embarcacions que salpaven del port local certificant-ne la bona salut, les Santes hi prengueren un lloc destacat entre els protectors celestials de la ciutat.

El cimal d'aquest entusiasme local amb Juliana i Semproniana s'assolí amb l'arribada de les seves relíquies l'any 1772. Un testimoni en el llenguatge de l'època:

> OCUPADA la Ciudad de Mataró de la mas ansiosa solicitud de poseer los sagrados Cuerpos de sus Ilustres Hijas las santas Virgines y Martires JULIANA y SEMPRONIANA; no juzgaba oportuno anticiparse à divulgar el honroso titulo de Madre, que gloriosamente le cabe, hasta haber recuperado aquel sacro precioso deposito, de que por largos siglos habia quedado desposseïda. (Matas 1777: 3)

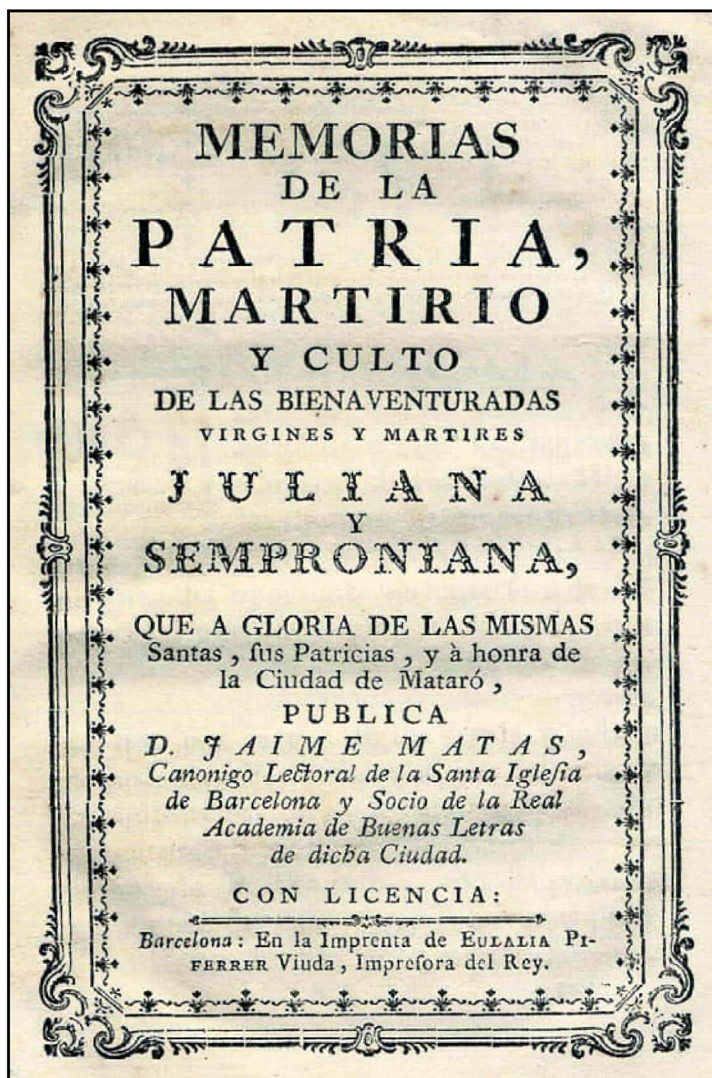
Jaume Matas, l'autor d'aquest abrandat text escrit en aquesta ocasió, reconeixia l'error de l'existència de la suposada *Beturo* i, per afirmar la naixença mataronina de les Santes, es refermava en el text apòcrif de Boades i en la tradició popular que hauria erigit una capella al carrer d'En Pujol de Mataró (Matas 1777: 12-13).

Matas relatà el trasllat de les relíquies a Mataró. El 25 de juliol de 1772 les autoritats polítiques i religioses de la ciutat es traslladaren al monestir de Sant Cugat del Vallès, on reberen les relíquies, que arribaren a la matinada de l'endemà a Mataró i foren allotjades en una casa del Camí Ral, fins que, a les 5 de la tarda d'aquell 26 de juliol, una solemne processó les traslladà al temple parroquial:

> Convocados pues todos à las sinco de la tarde del citado dia 26 en la Iglesia Parroquial, procedieron de alli al lugar en donde habian quedado depositadas las santas Reliquias, cantando el Clero las Letanias de los santos; concluídas las quales y habiendose cantado por,

Patent de sanitat de la segona meitat del segle XVIII. D'esquerra a dreta hi són representats sant Desideri, sant Simó, sant Jaume, la Mare de Déu, santa Magdalena i les santes Juliana i Semproniana. Museu de Mataró.

MEMORIAS
DE LA
PATRIA,
MARTIRIO
Y CULTO
DE LAS BIENAVENTURADAS
VIRGINES Y MARTIRES
JULIANA
Y
SEMPRONIANA,
QUE A GLORIA DE LAS MISMAS
Santas, ſus Patricias, y à honra de
la Ciudad de Mataró,
PUBLICA
D. JAIME MATAS,
Canonigo Lectoral de la Santa Igleſia
de Barcelona y Socio de la Real
Academia de Buenas Letras
de dicha Ciudad.
CON LICENCIA:
Barcelona: En la Imprenta de EULALIA PIFERRER Viuda, Impreſora del Rey.

Coberta de la crònica dels dies de l'arribada de les relíquies l'any 1772, escrita per Jaime Matas i publicada l'any 1777.
MASMM. ESG. Les Santes.

> la Capilla de Musica de la misma Iglesia un responsorio del reso de las Virgines y al fin la oracion propia, empezó la Procesion con este orden. Precedian los Pendones de la Parroquia, à los quales seguian las Cofadrias y Gremios con sus Vanderas; venia después, una larga serie de Personas de todas clases, que pasaban de trescientas, con achas, interpuestos à trechos dos coros de musica, à que seguian en comunidad con su Pendón y tambien con achas los Colegiales de las Escuelas Pias: aqui empezaban precedidas de sus Cruces las Comunidades de Religiosos y el Clero de la Parroquia cantando alternativamente con la Capilla de musica el Hymno de las Virgines; servian de ornamento à este festivo obsequio algunos muchachos rica y vistosamente vestidos, representando Angeles que llevaban en las manos trofeos alusivos à la virginidad, martirio y triunfo de nuestras Gloriosas santas: autorizaba la funcion el Cuerpo del Muy Ilustre Ayuntamiento llevando su Decano el Pendon, sirviendo otros de sus individuos el Palio, bajo el qual iba el principal objeto del triunfal aparato la sagrada Urna que encerraba las preciosas insignes Reliquias de JULIANA y SEMPRONIANA, en andas de un rico magnifico Tabernaculo llevado en hombros de quatro Sacerdotes: seguia inmediatamente al Tabernaculo el Gremial compuesto de los arriba nombrados Señores Monges de San Cugát, [...] cerraba el obsequioso Culto el Señor Governador con los restantes Regidores y Oficiales del Muy Ilustre Ayuntamiento. (Matas 1777: 49-51)

Malgrat que l'entusiasme dels mataronins no gaudia d'un consens absolut entre els contemporanis,[7] a partir d'aquest moment el protagonisme de Juliana i Semproniana en el panteó local de sants protectors fou absolut i indiscutible. L'Assumpció de la Mare de Déu continuà sent la celebració destacada de la parròquia. Però sant Desideri —les relíquies del qual havien arribat a la ciutat amb anterioritat a les de les Santes—, sant Sebastià i santa Magdalena, que havien estat sants protectors de la vila en diferents situacions o calamitats, deixaren pas a la celebració de les Santes, que arribaria a convertir-se en la primera celebració civil i religiosa pròpia de la ciutat.

Durant la realització d'aquest estudi ha estat possible posar a la llum pública l'existència d'una important obra pictòrica, que persones coneixedores del patrimoni artístic català consideren de primeries del segle XIX. Presenta una temàtica inèdita en la iconografia de les Santes. Concretament, el moment en què una jove satisfà a un oficial romà unes monedes com a rescat del cos de sant Cugat, mentre que la seva germana sosté les restes decapitades del sant. L'escena es complementa amb el personatge del botxí, que contempla el pagament un punt delerós en veure les monedes, gairebé pidolant, mentre un jove ajuda a recollir les despulles del sant i un àngel sobrevola l'escena amb la corona i la palma del martiri a les mans.

Una fotografia de la mateixa temàtica fou publicada en el diari *Mataró*, el 26 de juliol de 1940 i, també, per Lluís Ferrer i Clariana.[8] Tanmateix, com es pot observar de la seva comparació, hi ha diferències substancials. La més significativa és la presència de l'àngel que sobrevola l'escena, o el paisatge de fons en la pintura publicada a la premsa. Per contra, aquests elements manquen en el quadre de la familia Plana. A l'espera

Pintura que presenta el rescat del cos de sant Cugat per part de les santes Juliana i Semproniana, tal com es va publicar a Ferrer 1961: 52.

Pintura que presenta el rescat del cos de sant Cugat per part de les santes Juliana i Semproniana. Principis s. XIX. Col·lecció família Plana.   Foto: Helena Molinos.

d'estudis posteriors, existeix la possibilitat que es tractés de dues versions diferents d'una obra realitzada pel mateix artista o taller.

La celebració de les Santes es consolidà i popularitzà durant el segle XIX, amb una fita cabdal com fou la Missa de Glòria de mossèn Blanch. La missa s'estrenà l'any 1848 i, llevat de situacions de particular contingència com la Guerra Civil i algun altre moment puntual, s'ha anat fent de forma reiterada cada 27 de juliol. L'execució d'aquesta peça musical en el si de la celebració litúrgica per part d'orquestra, solistes i la participació singular d'un cor no professional —integrat per mataronines i mataronins que, de forma voluntària i empàtica, hi intervenen—, esdevé el cimal d'una celebració en la qual la població, tant creient com no, encapçalada per les autoritats, s'uneix a través de la música i la litúrgia en l'homenatge a Juliana i Semproniana.

I és que les Santes, després de dos-cents cinquanta anys de ciutadania compartida amb més de deu generacions de mataronins, han esdevingut l'eix vertebrador d'una forma de celebrar de manera col·lectiva la festa major de la ciutat.

El retorn de la democràcia al nostre país, després de la mort del dictador, revitalitzà aquesta celebració —que havia estat encotillada pel franquisme més ranci— i desenvolupà unes noves formes de participació a la festa gran de la població. La imatgeria institucional de representació es renovà amb noves figures com l'Àliga, la Momerota, el Drac, etc., i també la participació de colles com les Diablesses. En aquest context, les Santes continuen essent una referència ineludible de la celebració col·lectiva més important de Mataró, des dels actes religiosos més tradicionals fins a les celebracions de formes menys canòniques.

L'artista mataroní Jordi Cuyàs dedicà l'any 2002 un esgrafiat a Juliana i Semproniana. L'obra està situada prop de l'indret que acollí l'arribada de les seves relíquies l'any 1772. Avui, dos-cents cinquanta anys després d'aquest encontre de les Santes amb la nostra ciutat, en un moment en què veiem amb esglai una Europa de nou esquinçada per la guerra i la violència, quan —en paraules de Philipp Blom (2022)— «crèiem haver superat la història en què passen coses dolentes, si més no, en el nostre continent», l'esgrafiat de Cuyàs té la

particularitat de transmetre amb un llenguatge universal, com és el del dolor causat per la violència, un dels missatges fonamentals de les màrtirs mataronines per adopció. Missatge, que no entén d'èpoques ni de religions, i que és la denúncia del mal infligit als més febles per la prepotència dels botxins de qualsevol temps i lloc.

Juliana i Semproniana, les nostres compatrícies des de fa dos segles i mig, són també, avui com ahir, un clam contra totes les violències.

JOAN GIMÉNEZ BLASCO

Làpida ubicada a la cantonada del Camí Ral amb el carrer de Montserrat on s'haurien hostatjat les relíquies de les Santes a la seva arribada a Mataró. Foto: Joan Giménez.

D.O.M. SS. VV. & MM.
JULIANA &
SEMPRONIANA. CUM.
TANDEM. POST XIV.
SOECULA. - EX. CASTRO.
OCTAVIANO. SEU. EX.
REG. S. CUCUFATIS.V
ALLEN. MONASTERIO, US.
VELUT. POSLIMINII.
RECEPTURÆ. VII. KALEND.
AUGUSTI. AN.
MDCCLXXII. IN.
PATRIAM. REDIRENT.
QUOD. HIC. EXCEPTIS.
HOSPITIO. SACRIS.
EARUM. RELIQUIIS,
MORAM. FECERINT.
PRIUSQUAM. SOLEMNI.
POMPA. CIVITATEM.
SUAM. INGREDERENTUR.
HUJUS. FORTUNATÆ.
DOMUS. HERUS. HOC.
MONUMENTUM, POSUIT.

Déu Omnipotent i Màxim. Quan Les Santes Verges i Màrtirs Juliana i Semproniana retornaven a la seva pàtria, on serien finalment rebudes en la plenitud dels seus drets, després de 14 segles, des de Castro Octaviano, o monestir de Sant Cugat del Vallès, el dia 7 abans de les calendes d'agost de l'any 1772. Vist que, rebudes en hospitalitat les seves santes relíquies, es van detenir aquí, abans d'entrar en processó solemne a la seva ciutat, l'amo d'aquesta casa afortunada va erigir aquest monument.

NOTES

1.- «Deus qui sanctam nobis huius diei solempnitatem pro conmemoratione beatarum martyrumque tuarum Iuliane et simproniane gloriosa passione fecisti adesto familie tue precibus et da ut quarum hodie festa celebramus meritis et intercessionibus adiuuemur» («Déu que has fet de la solemnitat santa d'aquest dia una commemoració de la gloriosa passió de les benaurades màrtirs teves Juliana i Semproniana estigues prompte a les pregàries de la teva família i que pels seus mèrits i intercessió siguem ajudats els qui la seva festa celebrem». Arxiu de la Corona d'Aragó. Monacals de Sant Cugat, fol. 239v, s. XIV; apud Ferrer 1961: 13).

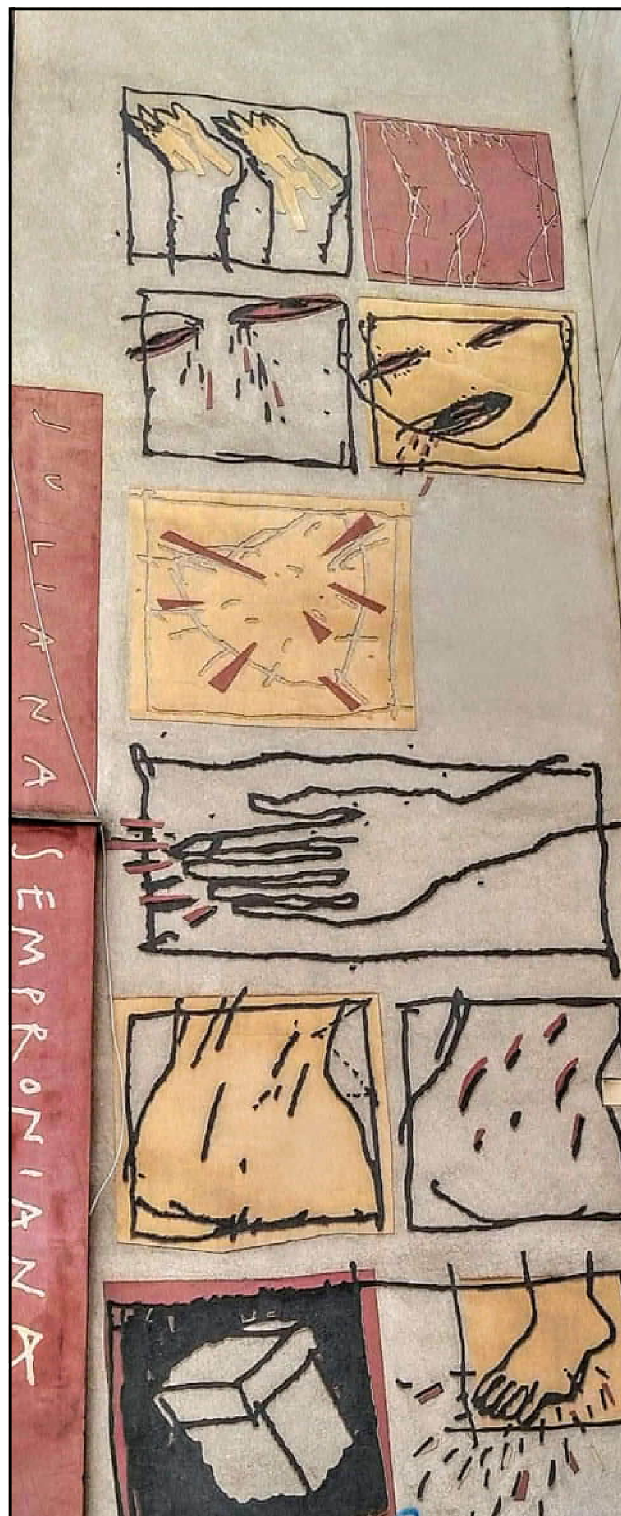
2.- «Porque no se lee, que S. Cucufate, cuando vino con s. Felix de Africa llevase consigo mugeres. Y las dichas santas sin duda fueron sus discípulas, y se hallaron en su martirio, señal grande, de que las convirtio el s. martyr aquí por sus predicaciones. Esto, que vamos diziendo, está pintado en un retablo antiquisimo del dicho monasterio, donde las santas estan mirando, como S. Cucufate recibe martyrio. Y en otra pintura antiquissima, es a saber, en unas planchas de plata donde es gravado el martyrio del mesmo martyr esta pintado como las dichas S. Simproniana y Juliana le dan sepultura.»

3.- «En el nombrado monasterio de San Cucufate del Vallés en el claustro y pared de mano derecha al salir de la iglesia, se halla un retablo antiquísimo, y en él junto con el martirio de san Cucufate [...] están nombradas dos santas vírgenes nombradas Juliana y Simproniana. [...] Y de aquí podemos tambien inferir que si bien no se tiene noticia de donde eran naturales Juliana y Simproniana, puede conjeturarse que ó bien eran de Barcelona, y que siguieron á san Cucufate, como las santas mugeres que desde Galiléa siguieron á Cristo, como dice san Márcos, ó que á lo ménos serian lacetanas; pues no sabemos que su maestro predicase en otra parte.»

4.- «Incurso en el contexto polémico-político de su tiempo, defensor de la peculiaridad catalana, pero al mismo tiempo alejado de toda francofilia y fiel súbdito de la Monarquía hispánica, el mínimo llegó incluso a la falsificación en orden a justificar algunas de sus aserciones» (Prunés 2022).

5.- *Carta del M. R. P. Juan Gaspar Roig y Jalpi, Theologo, Examinador synodal de los Obispados de Barcelona, y Gerona; Chronista de su Magestad en todos los Reynos de la Corona de Aragon. Provincial, y Vicario General del Orden de los Minimos de S. Francisco de Paula en esta Provincia de Cathaluña, al M. R. Dotor Antonio Partella Rector de la Villa de Mataró. En que le da: noticia de las dos esclarecidas Virgenes, y Martyres s. Juliana y Simproniana, discipulas del Invicto Martir, y Apostol de Barcelona, S. Cucufate. Y prueva, que fueron naturales de la Villa de Mataró, llamada en los tiempos antiguos. BETURO, Ciudad Municipal Romana.* CON LICENCIA: En Barcelona por Jacinto Andreu, a la calle de s. Domingo. Año de 1681 (*apud* Llovet 1953: 52).

6.- «Primerament se ha deliberat per quant per lo Magnífich Salvador Saurí, Jurat en Cap de dita vila, es estada feta relació de l.anada ha feta per part de esta Universitat al convent de Sant Culgat del Vallés y alli haver feta petitio al Molt Illustre Sr. Abat y Capítol de dit convent fos servit concedir reliquias insignias de las religiosas Santas Juliana y Simproniana fillas desta vila los cosos de les quals estan recondidas en dit convent en lo qual prengueren martiri deffensant la fe de Cristo Nostre Senyor y hagen ditas insignias

Esgrafiat dedicat a les Santes, obra del 2002 de Jordi Cuyàs, situat al Camí Ral, cantonada amb el carrer de Montserrat. Foto: Joan Giménez.

reliquias consedidas de ditas gloriosas Santas que, per ço, no obstant que ja per dit Magnífich Jurat Saurí sels ha fet lo agrahiment degut a tal concessió, ab tot, que ara, novament, se scrigue per part de la Universitat al dit Molt Illustre Sr. Abat y Capítol donant-los las degudes gracias y agrahiments als quals se deu a tal concessió y que dita Universitat starà sempre obligada a la correspondència y donar poder per aportar

las reliquias de las gloriosas Santas» (Arxiu Comarcal del Maresme. Arxiu Municipal de Mataró. Llibre d'Acords, 23 de febrer de 1682).

7.- «Continua el P.C. [Padre Censor] desde luego ofreciendo á Cataluña Santa Juliana, y Semproniana, Santas que ni el falso Destro [...] supo hallar, ni imaginar Españolas, y no es mucho; pues ni su Patria ni su martirio, ni aun sus nombres se hallan en martirologio, ni autor alguno, como dice Bolando, hasta el P. Domenech quien solo refiere (mas no abraza) la vulgar tradicion de aquel lugarejo de San Cucufate, segun la qual le siguieron en el martirio. [...] Pues las Actas de este Santo sobre reputarlas ellos interpoladas, y muy añadidas, no hacen memoria de ellas, y menos de su asistencia al entierro del Santo. Manescal, fol. 72, afirma que estas Santas son estrangeras, en quienes sucede (dice Don Nicolás Antonio, hablando de Santa Marciana) que de los cuerpos Santos que alguna Iglesia posee, piensa muy facilmente el vulgo que aquel lugar fué su Patria, ó el de su martirio» (Padrós 1786: 42-43).

8.- *Mataró,* 26-7-1940. Aquesta mateixa fotografia fou publicada per Lluís Ferrer i Clariana l'any 1961 (Ferrer 1961: 52).

BIBLIOGRAFIA

Blom (2022): Philipp Blom, «Putin ya ha perdido», *La Vanguardia,* 25-3-2022.

Boades (1948): Bernat Boades, *Libre de Feyts d'Armes de Catalunya*. Barcelona: Editorial Barcino, IV.

Bonamusa (2004): Joan Bonamusa i Roure, «Els orígens del cristianisme a Iluro (Mataró)», dins *XXI Sessió d'Estudis Mataronins*. Mataró: MASMM, p. 249-272.

Clariana (1998): Joan Francesc Clariana i Roig, «Noves aportacions a l'estudi de la necròpoli de Ca La Madrona, Mataró», dins *XV sessió d'Estudis Mataronins*. Mataró: MASMM, p.181-191.

Coll (1948): Miquel Coll i Alentorn, «El problema de l'autenticitat del *Libre de Feyts d'Armes de Catalunya*», pròleg a Boades 1948: 11-89.

Domènec (1602): Antoni Vicenç Domènec, *Historia General de los santos y Varones IIllustres en santidad del Principado de Cataluña*. Barcelona: Impremta Gabriel Graells.

Ferrer (1961): Lluís Ferrer i Clariana, *Testimonis del culte a les santes Juliana i Semproniana en el monestir de Sant Cugat del Vallès i a Mataró.* Mataró.

La de Iluro (1834): *La de Iluro. Tragedia en honor de las ss. VV. y MM. Juliana y Semproniana hermanas, hijas de la Ciudad de Mataró, Antigua Iluro*. Barcelona: Imp. A. Bergnes i Cia.

Llovet (1953): Joaquim Llovet, «El problema de l'origen de Juliana i Semproniana», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, II, p. 47-53.

Llovet (2011): Joaquim Llovet, «Roig i Jalpí, Mataró i les Santes», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, 100, p. 16-19.

Llovet (2014): Joaquim Llovet, «El pare Roig i Jalpí, les santes Juliana i Semproniana i l'arqueologia de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de santa Maria*, 79, p. 11-15.

López (2019): Héctor López Silva, «De modo de tot excita y mou a la major devoció. L'arribada de les relíquies a Mataró durant el segle XVIII. Dos exemples», *Trobada d'Entitats de Recerca Local i Comarcal del Maresme*, 13, p. 89-95. En línia: https://raco.cat/index.php/TrobadaMaresme/article/view/380986 (consulta: 10-5-2022).

Matas (1777): Jaime Matas, *Memorias de la patria martirio y culto de las bienaventuradas virgines y martires Juliana y Semproniana...* Barcelona: Impremta Eulàlia Piferrer.

Padrós (1786): Joseph Padrós y Ribera, *Justa Repulsa del Argumento Negativo y Equivocaciones en las que cimenta la Defensa de su Censura que dio a Luz el M.R.P. Mno. Fr. Agustín Sala Agustino....* Madrid: Oficina de Hilario Santos Alonso.

Prunés (2022): José María Prunés Casterás, *Juan Gaspar Roig y Jalpí*, dins Real Academia de la Historia, *Diccionario Biográfico electrónico*. En línia: https://dbe.rah.es/biografias/40929/juan-gaspar-roig-y-jalpi (consulta: 10-5-2022).

Pujadas (1609): Geroni Pujadas, *Crónica universal del Principat de Catalunya*, IV. Barcelona.

Roig (1664a): Joan Gaspar Roig i Jalpí, *Catálogo paralipómeno de los santos indígenas y advenas del Principado de Cathaluña y sus condados,*1664 (inèd.). Biblioteca Universitària de Barcelona, ms. 555, fol. 92r-94v.

Roig (1664b): Joan Gaspar Roig i Jalpí, *Sermó dels illustríssims màrtyrs y patrons de la antiga vila de Blanes, del bisbat de Girona, sant Bonoso y sant Maximiano*. Barcelona: Imprenta Antonio Lacavalleria.

Roig (1901): Joan Gaspar Roig i Jalpí, *Vida de la gloriosa santa Sotera en Palamós*. Barcelona: La Catalana.

Soler (1989): Rafael Soler Fonrodona, «Santa Maria de Sant Cugat del Vallès i les relíquies de les Santes», *Fulls del Museu Arxiu de santa Maria*, 34, p. 2-5.

Torra (1993): Alberto Torra Pérez «El arca de sant Cugat. Notas hagiográficas y documentales», *Anuario de Estudios Medievales,* 23, p. 543-561.

Els orígens de la festa de Les Santes s'emmarquen plenament en el temps del barroc. Des de finals del segle XVII, la devoció popular cap a Juliana i Semproniana va augmentar arran de la notícia del seu origen mataroní, i a finals del segle XVIII el fervor es disparà amb l'arribada de les relíquies.

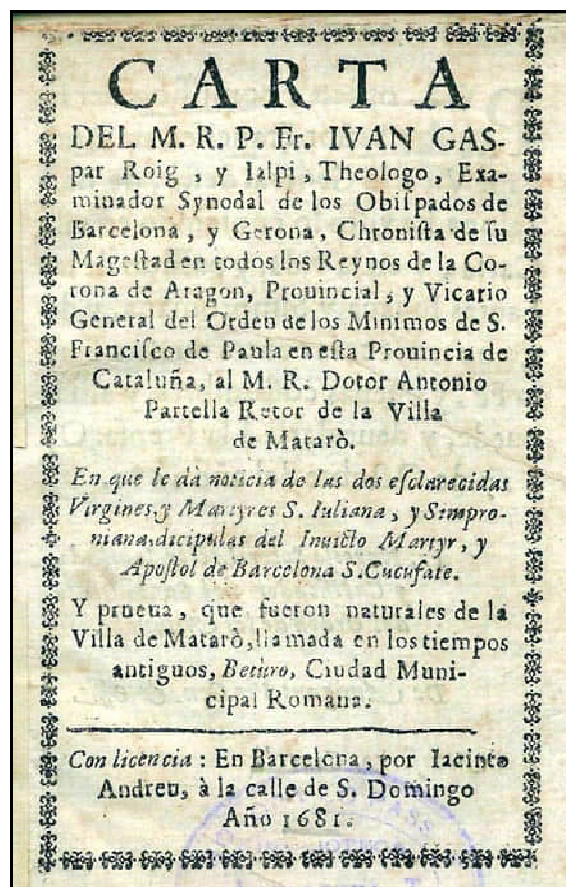
Maria Garganté, doctora en Història de l'Art per la Universitat de Barcelona, ens apropa al context de l'època i mostra quins eren els elements bàsics de les celebracions barroques, tant les ordinàries del cicle litúrgic anual —en lloc preeminent, la del Corpus— com les extraordinàries, entre les quals les solemnitats pel trasllat de relíquies. Aquest darrer és el cas de la festa mataronina. L'exaltació de les relíquies de les seves santes protectores, garantia de prestigi per a l'església local i per a la ciutat, és la base de la que serà, anys a venir, la Festa Major.

LES SANTES COM A FESTA BARROCA: APUNTS PER A UN MARC CONCEPTUAL

En el conjunt de les festes barroques en un sentit general, les solemnitats religioses sempre tenen un lloc preeminent, essent la festa del Corpus la més important de les que podem considerar de caràcter ordinari o que formaven part del cicle litúrgic anual. D'altra banda, dins el que serien les celebracions de caràcter extraordinari —en el marc de la gran eclosió del culte de dulia amb què la litúrgia catòlica venerarà els seus sants a partir del Concili de Trento—, podem trobar-hi des de les festes amb motiu de la dedicació de nous temples, els trasllats de relíquies, les festes patronals i, sobretot, les festes de beatificació i canonització.

Que Les Santes és una festa plenament barroca ho posa de manifest la seva pròpia cronologia fundacional: des del segle XVII, quan el pare Joan Gaspar Roig i Jalpí defensarà l'origen a l'antiga Iluro de les màrtirs Juliana i Semproniana, deixebles de sant Cugat, fins al trasllat de les relíquies de l'any 1772, després que la ciutat de Mataró les reclamés al monestir santcugatenc.

Però el trasllat de les relíquies des de Sant Cugat i la seva entrada solemne a Mataró no constitueixen pas la primera gran festa barroca a la ciutat mataronina, sinó que la referència principal d'aquest tipus d'efemèrides a nivell d'organització i en totes les poblacions importants catalanes és l'esmentada festa del Corpus —que malgrat tenir l'origen a la baixa edat mitjana, a l'època del barroc prendrà encara més volada, en part com a reacció als atacs del protestantisme vers la transsubstanciació—; una festa en què ja s'observen els elements bàsics que també concorreran en les altres festes de caràcter extraordinari: la processó com a element principal, amb la presència del bestiari, música, tabernacles, creus i representació institucional, així com el foc i les enramades o decoracions efímeres.

CARTA
DEL M. R. P. Fr. IVAN GASPAR Roig, y Jalpi, Theologo, Examinador Synodal de los Obispados de Barcelona, y Gerona, Chronista de su Mageftad en todos los Reynos de la Corona de Aragon, Prouincial, y Vicario General del Orden de los Minimos de S. Francifco de Paula en efta Prouincia de Cataluña, al M. R. Dotor Antonio Partella Retor de la Villa de Matarò.

En que le dà noticia de las dos esclarecidas Virgines, y Martyres S. Iuliana, y Semproniana, dicipulas del Inuicto Martyr, y Apoftol de Barcelona S. Cucufate.

Y prueua, que fueron naturales de la Villa de Matarò, llamada en los tiempos antiguos, *Betuiro*, Ciudad Municipal Romana.

Con licencia: En Barcelona, por Iacinto Andreu, à la calle de S. Domingo Año 1681.

Coberta de la carta publicada el 1681, adreçada al rector Antoni Partella, en la qual el frare Joan Gaspar Roig i Jalpí defensa que les santes Juliana i Semproniana eren naturals de Mataró.

MASMM. ESG. Administració de les Santes. Donatiu de la família Fàbregas Font.

Partint, doncs, del patró marcat pel Corpus, la que podem considerar la primera gran festa barroca de caràcter extraordinari a Catalunya fou la canonització de sant Ramon de Penyafort

l'any 1601 (que fou objecte de la tesi doctoral de Ramon Dilla el 2017), que al seu torn també marcarà la pauta per a les que se celebraran posteriorment, com la beatificació de santa Teresa de Jesús l'any 1614.

Aquest tipus de festa feia que tota la ciutat esdevingués un gran teatre, des dels escenaris més pròpiament religiosos (esglésies i claustres) fins als urbans (places i carrers). En aquests espais, convenientment adornats, es realitzaven actes litúrgics i actes cerimonials, processons i desfilades, jocs i torneigs. Espectacles que podien ser contemplats des dels balcons —propis o llogats—, entarimats i

Pel que fa a la transformació de l'espai, que era un dels aspectes més definitoris d'aquests esdeveniments, s'ha de tenir en compte la importància que tenia l'estímul dels sentits corporals en la festa barroca: des de la visió, amb aquesta mena de «paradís a la terra» en què es transformaven temples i carrers, fins a l'oïda, amb les músiques dels nombrosos grups de ministrils o amb el soroll tronador dels artificis de foc, les campanes o l'artilleria, passant per l'olfacte, amb el perfum que desprenien les flors o els testos d'alfàbrega que completaven la decoració dels carrers i, sobretot, les esglésies.

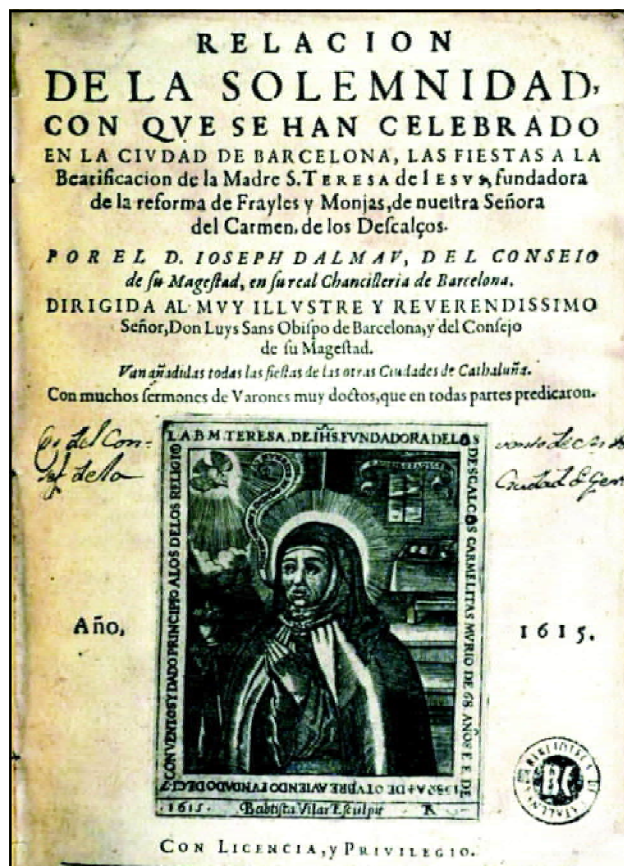
Gravat d'una processó de festa patronal dedicada a santa Madrona. Dibuix del mataroní P. Jaume que il·lustra un exemple de celebració barroca. Extret de *Mataró al segle XVIII* de Francesc Costa, obra editada pel Patronat Municipal de Cultura de Mataró i l'editorial Alta Fulla el 1988.

graderies disposades expressament, o bé des del mateix carrer. La major part de la població, doncs, ocupava l'espai públic, més com a espectadora que com a participant directa en els actes que s'hi desenvolupaven. Alguns, però, sí que hi prenien part, bé ocupant-se del guarniment dels carrers i places o col·laborant-hi, bé participant en moixigangues, processons, danses, cossos o altres jocs (Triadó 1999). Així doncs, malgrat tractar-se de festes amb un fort component religiós i institucional, el component lúdic i popular també hi és ben present, al mateix temps que es donen semblances amb festivitats de caràcter més pròpiament laic, com serien les entrades o les «passades» reials o les festes de proclamació dels reis. En aquest sentit, entrades reials i processó del Corpus acaben compartint caràcter ritual i el de matriu de les celebracions extraordinàries.

De fet, per a la celebració de les festes de beatificació de santa Teresa de Jesús a Mataró l'any 1614, la detallada relació de Josep Dalmau explica com l'altar de l'església de Sant Josep estava decorat amb moltes clavellines «que las lleva aquella tierra en más abundancia que otra de nuestra España», i també hi havia

> unos vasitos de vidrio muy curiosos de diferentes colores llenos de aguas de olores, con tal disposición, que con el calor y luz de las velas desprendían de sí muy suavíssima fragancia, y a la vista parecía cada uno de ellos una piedra fina de muy grande valor y precio. (Dalmau 1615)

Pel que fa a la decoració dels carrers i places, la relació de la festa de 1614 és igualment exhaustiva, de manera que els mataronins, previnguts per un pregó públic al respecte, posaren esment en la decoració, així com en la composició de fanals, llanternes i altars:

RELACION
DE LA SOLEMNIDAD,
CON QVE SE HAN CELEBRADO
EN LA CIVDAD DE BARCELONA, LAS FIESTAS A LA
Beatificacion de la Madre S. TERESA de IESVS, fundadora
de la reforma de Frayles y Monjas, de nuestra Señora
del Carmen, de los Descalços.
POR EL D. IOSEPH DALMAV, DEL CONSEIO
de su Magestad, en su real Chancilleria de Barcelona.
DIRIGIDA AL MVY ILLVSTRE Y REVERENDISSIMO
Señor, Don Luys Sans Obispo de Barcelona, y del Consejo
de su Magestad.
Van añadidas todas las fiestas de las otras Ciudades de Cathaluña.
Con muchos sermones de Varones muy doctos, que en todas partes predicaron.
Año, 1615.
CON LICENCIA, y PRIVILEGIO.

Coberta de la crònica escrita per Josep Dalmau sobre les festes de canonització de santa Teresa de Jesús l'any 1614.

> [...] de suerte que con ser la villa muy proveída de toda suerte de oficiales, en particular de carpintería, no se hallaba por dineros hombre desocupado, porqué todos andaban ocupados en disponer invenciones de regozijo, cada qual en su calle y delante de sus casas. (Dalmau 1615)

En el cas de l'esmentat trasllat de les relíquies de les Santes de 1772 a l'església de Santa Maria de Mataró, a part de la relació del canonge Jaume Matas, també tenim documentació directa sobre les despeses materials de la festa, que es recullen al llibre de comptes de la confraria de Sant Desideri i que podem enumerar de la manera següent:[1] cent-cinquanta lliures i deu sous pels domassos llogats a Barcelona per envelar el presbiteri, noranta-una lliures i vuit sous als fusters per formar les perspectives per adornar l'altar major i l'església (jornals, material, claus i cartrons); cent quaranta-dues lliures, dotze sous i sis diners per la música dels tres dies, tant els músics i cantaires que vingueren de Barcelona com per la capella de música de la mateixa parroquial de Santa Maria; dotze lliures i cinc sous per al pare Estanislau Tort de les Escoles Pies, per imprimir a Vic l'oratori de les festes; deu lliures i tres sous al fuster Josep Francesc Regàs per fer unes portes i un armari darrera l'altar de Sant Desideri per col·locar-hi les

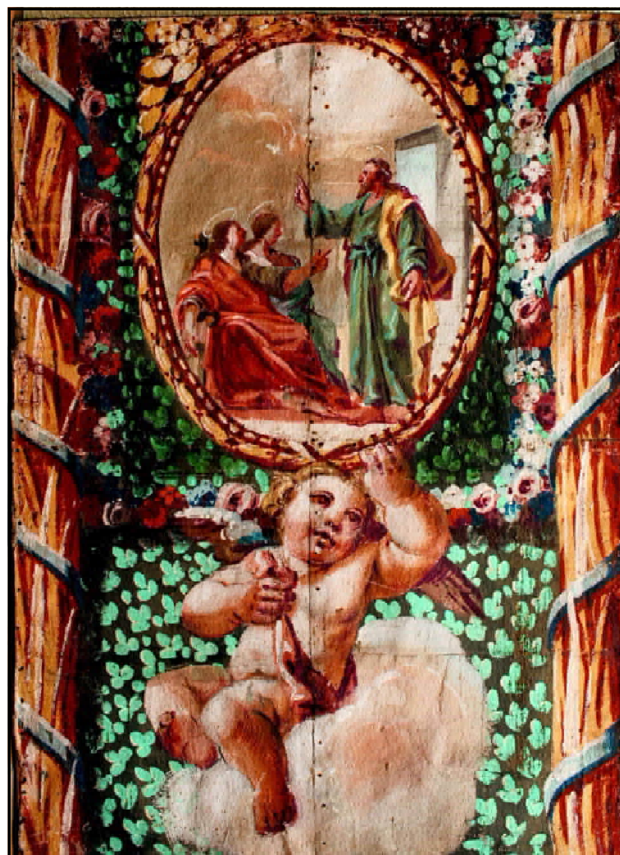

Cartró amb la il·lustració de sant Cugat adoctrinant les Santes, obrat per Joan Carles Panyó entre 1779 i 1781. Forma part d'un conjunt de cartrons que relaten la vida de les Santes i que es col·locaven en les pilastres de la nau central de Santa Maria. Una mostra d'art efímer del barroc que es conserva al Museu Arxiu.

Foto: Ramon Manent.

relíquies de les Santes (mans, fustes, ferros i frontisses); sis lliures i quinze sous a Isidre Font pels ventalls per regalar a l'Ajuntament, administradors i portants del tabernacle per la processó; deu lliures i quinze sous a Marià Casanoves pel blanquet i els colors per pintar les perspectives; dotze lliures i vuit sous a Pau Anglada pels cartrons per fer les esmentades perspectives i la quantitat de cent trenta-sis lliures, dinou sous i cinc diners a Josep Simon, candeler, per tota la cera que es gastà durant les festes i que devia ser una copiosa quantitat, ja que la despesa només és superada per la música i els domassos llogats. Finalment, dos mesos més tard encara s'anota el pagament de trenta lliures en concepte de «regalo» per als germans Carles i Francesc Morató, escultors i artífexs del retaule major de l'església parroquial, per empal·liar i adornar els altars i l'església el dia de la festa de les Santes.[2]

En definitiva, a partir de l'estudi de les relacions de festes i altres fonts documentals de l'època, veurem com al llarg dels segles XVII i XVIII aquest tipus de celebracions guardaran força semblança entre elles,

sobretot pel que fa als elements que les componen —lluminàries, repic de campanes, desfilada d'oficis i processons, etc.—, si bé alguns aspectes sí que es modificaran, com la progressiva imposició de limitacions «il·lustrades» a la teatralitat, que segles abans havia servit per esborrar els límits entre el carrer i l'interior de l'església —un exemple ben clar seria la supressió dels balls del bestiari a l'interior del temple, encara presents al segle XVII. També veurem com els tornejos (la beatificació de Santa Teresa va comportar a Mataró la celebració d'un joc de sortilla) i els jocs de canyes tendeixen a desaparèixer, a mesura que avança el segle XVIII, quan la Il·lustració encapçalarà un corrent d'opinió contra les festes populars i advocarà per la seva progressiva reducció del calendari anual, contraposant el seu afany racionalista a la sacralitat de les festes i les despeses improductives.

Finalment, en el cas de l'arribada de les Santes, a part dels aspectes materials de la festa, cal destacar-ne també la importància del component simbòlic que suposava l'obtenció de les relíquies, que en el context barroc veuen renovat el prestigi que ja se'ls atorgava en els segles medievals, quan motivaren les grans peregrinacions europees. I és que si el protestantisme acusava els catòlics d'idolatria davant les imatges, les relíquies suposaven un element més irrefutable de sacralitat que no pas una talla de fusta que representés un sant o la Mare de Déu. Posseir relíquies era posseir el cos (o una part) i no la seva representació fictícia.

Així doncs, al llarg dels segles XVII i XVIII trobem diverses celebracions que involucren relíquies d'alguna manera, especialment trasllats d'un emplaçament a un altre. Per exemple, a Barcelona, vint-i-cinc anys després de la canonització de sant Raimon de Penyafort, l'any 1626 es produeix el trasllat del cos del sant a una nova capella, amb una processó on concorregueren totes les parròquies, ordes religiosos i confraries de la ciutat, tots amb les seves banderes i creus, i hi assistiren també altres dignitats eclesiàstiques, com el cardenal Sachetti, nunci del Papa, o el bisbe d'Elna. També a la ciutat de Barcelona es produí el trasllat, l'any 1723, del cos de santa Madrona a la seva nova església del convent de Caputxins.

Fora de la Ciutat Comtal, l'any 1633 també es beneïa a Cervera una capella, la del Santíssim Misteri, destinada a rebre la relíquia d'aquest nom, que no és un cos sant en aquest cas, sinó un fragment de la creu de Crist. Així mateix, també a la comarca de la Segarra, l'any 1695 es traslladà el cos de sant Ramon a la nova església del convent de Sant Ramon de Portell, i el 31 de gener de 1774 una altra processó solemnitzava novament el trasllat del cos del sant, però aquest cop al seu nou cambril de la mateixa església del convent mercedari i santuari de Portell. D'altra banda, a Manresa es produeix, l'any 1787, la translació dels Sants Màrtirs: santa Agnès, sant Fruitós, sant Maurici i altres companys, celebrada els dies 30 i 31 d'agost. Amb aquest trasllat de relíquies se celebrava la benedicció del nou altar dedicat als sants, ubicat a la cripta de la Seu de Manresa, que era una portentosa obra d'alabastre realitzada per Jaume Padró i Cots, escultor manresà que ja havia fet, deu anys abans, el retaule de la Immaculada de la capella de la Universitat de Cervera. La breu

Imatge de santa Tecla, extreta dels goigs de la santa, impresos a Tarragona per Puigrubí i Arís el 1870.

MASMM. Col·lecció de goigs.

Imatge de sant Maurici, sant Fructuós i santa Agnès, extreta dels goigs impresos a Manresa a la Impremta San José el 1885.

MASMM. Col·lecció de goigs.

Imatge de la Mare de Déu de la Cinta, extreta dels goigs impresos a Tortosa a la Impremta Isuar el 1904.

MASMM. Col·lecció de goigs.

Detall del gravat sobre les Santes i Nostra Senyora de la Purificació, obrat per Pasqual Pere Moles el 1787.

MASMM. Arxiu d'imatges. S'hi observa l'urna que contenia les relíquies de les Santes de l'any 1772.

relació de la màscara i el carro advertia que aquesta «tiene por objeto divertir y al mismo tiempo instruir al Pueblo en los varios trages que usan con más rareza y singularidad algunas provincias de Asia, África, Europa y aún nuestra misma España» (Mascara Real 1787).

Així mateix, la construcció de capelles catedralícies com la de la Verge de la Cinta a Tortosa (1727) o la de Santa Tecla a Tarragona (1774), dedicades també en última instància a la veneració de relíquies —la Santa Cinta en el primer cas, i el braç de la màrtir santa Tecla en el segon—, també participa del mateix context d'exaltació de les relíquies, dignificant-les mitjançant l'arquitectura com a «reliquiari» (seria també el cas de la magnífica capella de Sant Narcís a la col·legiata de Sant Feliu de Girona, construïda a finals del segle XVIII). A la Catedral de Vic ja s'havia construït, al segle XVII, una capella per guardar les relíquies de sant Bernat Calbó, amb el colofó d'una riquíssima urna de plata realitzada per l'argenter Joan Matons durant el primer quart del segle XVIII.

Les relíquies, doncs, com a insígnia (contingut) i els reliquiaris o les capelles com a targeta de presentació (continent), tot plegat com a garant del prestigi no pas exclusiu de l'Església, sinó de la ciutat i la seva població —a Mataró ja hi havien arribat abans les relíquies de sant Desideri i el cos de sant Felicià. De fet, la nombrosa concurrència de les festes barroques esdevenia una bona ocasió per llançar consignes a favor de les institucions, de manera que hem de parlar també d'una funció didàctica i doctrinal, juntament amb una funció programàtica. Tampoc podem negligir la funció simbòlica i al·legòrica que tenien aquests esdeveniments, sobretot present en les construccions efímeres i en la representació d'algun carro triomfal. Però, en definitiva, segons Triadó, «els actes i les realitzacions festives són un gran aparador de poder, un gran anunci, un cartell calidoscòpic que s'introdueix per tots els mitjans en el sentiment del poble» (Triadó 1999), per la qual cosa la funció propagandística és vital, així com la doble funció commemorativa i quasi mitificadora, que comportava l'aclamació i la sublimació del poder i la seva ideologia.

Finalment, malgrat que la Revolució Francesa pretendrà erradicar algunes festes excessivament associades amb l'Antic Règim, també es descobrirà que la festa pot esdevenir un bon mitjà de propaganda i convicció i una manera de familiaritzar el poble amb els nous valors, de manera que caldrà transformar la festa i institucionalitzar-la novament. L'autoritat, que s'autoatorga la representació de tota la comunitat, assumeix el major protagonisme possible en la celebració, que així es veu legitimada i reconeguda pel grup social i la seva tradició. La festa esdevé, en aquest cas, una plataforma simbòlica de legitimació de l'autoritat davant del poble: s'acaben les festes barroques; comencen les festes Majors i el patronatge oficial de les Santes es farà efectiu el 1852. Del misteri de la festa barroca, vinculada amb l'element sobrenatural, a la festa cívica que anuncia l'albada de la contemporaneïtat.

Maria Gargant Llanes

NOTES

1.- MASMM. ESG. Confraria de Sant Desideri. *Llibre de comptes de Sant Desideri (1769-1808)*, p. 3.

2.- D'altra banda, pel que fa a les «perspectives» pintades i realitzades amb fustes o amb un material tan precari com és el cartró, se n'ha conservat un magnífic exemple a la basílica de Santa Maria de Mataró, on el pintor Joan Carles Panyó realitzà, l'any 1779, uns cartrons (estudiats exhaustivament per Ruth Garcia López en un article al núm. 121 dels *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, 2018, p. 15-30) on es representaven amb medallons ovalats i voltats de garlandes i putti les escenes pertanyents a la vida de les Santes, adaptades a l'amplada de les pilastres del temple. La seva singularitat és que es tracta de les poques decoracions d'època barroca amb aquesta finalitat efímera, conservades a Catalunya.

BIBLIOGRAFIA

Breve relacion (1723): *Breve relacion de las reales fiestas que se hizieron en la translacion del Smo. Sacramento, y del sagrado cverpo de la gloriosa virgen, y martyr S. Madrona, patrona de la mvy ilvstre civdad de Barcelona, a la nveva iglesia del Real Convento de padres capvchinos de dicha civdad.* Biblioteca de la Universitat de Barcelona. Fons de reserva. C-239/4/22-7.

Breve resumen (1695?): *Breve resumen de las solemnissimas fiestas, que en la translacion de las reliquias del cardenal San Ramon No-Nacido, hizo la Familia de Mercenarios Redentores, en 16 de octubre de 1695, que dedica la villa de Calaf.* Barcelona: Rafael Figueró. Biblioteca de Catalunya. Fons de reserva (Fullets Bonsoms). Fullet Bon. 236.

Dalmau (1615): Josep Dalmau, *Relacion de la solemnidad con que se han celebrado en la ciudad de Barcelona las fiestas a la beatificacion de la Madre S. Teresa de Iesus [...] van añadidas las fiestas de las otras ciudades de Cathaluña...* Barcelona: Sebastian Matevad... Biblioteca de Catalunya. Fons de reserva. Sign: 16-I-87.

Garganté (2010): Maria Garganté Llanes, *Festa, arquitectura i devoció a la Catalunya del Barroc*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Mascara Real (1787?): Mascara Real y carro triunfal que la ciudad de M*anresa con motivo de su annual festividad en la translacion de sus santos patronos y martires Santa Inès, San Fructuoso, San Mauricio y compañeros, dà en los dias 30 y 31 de agosto del presente año de 1787.* Manresa: Ignacio Abadal... Biblioteca de Catalunya. Fons de reserva. Tor. 342-4º.

Matas (1783): Dr. Dn. Jaime Matas, *Sermón que en el primer dia de las solemnes fiestas que dedicó la Muy Ilustre ciudad de Mataró a sus ínclitas hijas las Santas vírgenes y mártires Juliana y Semproniana...el 27 de julio de 1783.* Mataró: Juan Abadal, impresor y librero.

Memoria gloriosa (1776): *Memoria gloriosa y descripción de las fiestas con que se celebró en Tarragona la colocación del brazo de Sta. Tecla en el Altar de su Capilla* [text imprès]. Barcelona: Carlos Gisbert. Biblioteca Nacional de España (Madrid). Sig. 3/40767.

Relacion (1774?): *Relacion de la solemne translacion que del sagrado cuerpo de San Ramon Nonat hizo su convento del real y militar orden de Nuestra Señora de la Merced, rendencion de cautivos, à la nueva capilla y camarin, en el dia 31 de enero del año de 1774 / sácala à luz un Devoto del Santo.* Barcelona: Impremta de Carlos Gibert y Tutó... Biblioteca de Catalunya. Fons de reserva (Fullets Bonsoms). Fullet Bon. 977.

Triadó (1999): Joan Ramon Triadó, «La festa i les manifestacions efímeres a la Catalunya del segle XVIII», dins D. A., *Miscel·lània en homenatge a Joan Ainaud de Lasarte*, vol. II. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 136-142.

Vallbona (1633): Magín Vallbona, *Verdadera relación de las famosas fiestas que en la Villa de Cervera se han hecho a los 14 de setiembre 1633 dia de Santa Cruz, en honor de la translación del Mysterioso Lignum Crucis, que sangriento venera y guarda.* Barcelona: Estevan Liberós. Arxiu Històric Comarcal de Cervera. Fons impremta.

Vilar (1693): Jayme Vilar, *Glorioso triunfo de la esclarecida Virgen, Apostol, e invicta Protomartyr Santa Tecla, patrona de la [...] ciudad de Tarragona en las grandes fiestas, que se hizieron por el nuevo Rezado de la Santa [...] para toda la Provincia tarraconense, que concediò la Santidad de [...] Inocencio XII...* [text imprès]. Biblioteca Nacional de España (Madrid). R/38499.

A partir de 1772, any de l'arribada de les relíquies de les santes Juliana i Semproniana a Mataró, arrenca una nova festa a la ciutat, que se celebra anualment cap al 27 de juliol i que, amb el pas dels decennis, esdevindrà una festa singular amb denominació d'origen: Les Santes, la Festa Major.

Nicolau Guanyabens i Calvet documenta, de la mà del *Calaix de sastre* de Rafael d'Amat i de Cortada, baró de Maldà, com es va celebrar la nova festa de Les Santes durant els seus primers trenta anys, fins a l'esclat de la Guerra del Francès. Analitza com Santa Maria va acollir les relíquies i les va confiar a la confraria de Sant Desideri, com es van organitzar els actes amb un absolut component religiós a semblança de la festa del Corpus i com la devoció generà un llegat artístic important.

ELS PRIMERS ANYS DE LA FESTA DE LES SANTES DE MATARÓ

INTRODUCCIÓ

Passat el gran esdeveniment de l'arribada a Mataró de part de les relíquies de les santes Juliana i Semproniana el 1772,[1] podem dir que el dia 27 de juliol de 1773 té lloc la primera celebració normalitzada dedicada a les Santes. El component religiós ocupa gairebé el cent per cent de la festa. Tot gira entorn de l'Ofici i de la processó. És l'inici del que serà la Festa Major actual, però de moment ha de compartir quota festiva amb altres celebracions del calendari. Les Santes no són encara oficialment patrones. La festivitat en honor d'elles no té encara les prerrogatives que en un futur obtindrà, però aconsegueix irrompre en l'agenda festiva i anirà desbancant progressivament la festa principal tradicional del quinze d'agost, dedicada a la Mare de Déu, a més de compartir, molts anys, protagonisme amb la del Corpus, de la qual imitarà el model de festa total.

L'arrencada de la festa de Les Santes a partir de 1772 coincideix amb el naixement de les festes majors de Catalunya, enteses com la màxima expressió de la identitat d'una població. Aquest concepte de festa major es comença a perfilar a finals del segle XVIII i es consolida del tot al XIX. Fins aleshores, i des dels temps medievals, el Corpus havia estat l'única festa anual que reunia les condicions de participació de tota la població i d'exposició pública dels símbols comunitaris.

Aquest article intentarà respondre, en la mesura que pugui, les qüestions de com van ser els primers trenta anys d'aquesta jove i nova festa, com es va celebrar entre 1772 i 1802, i com va acabar arrelant.

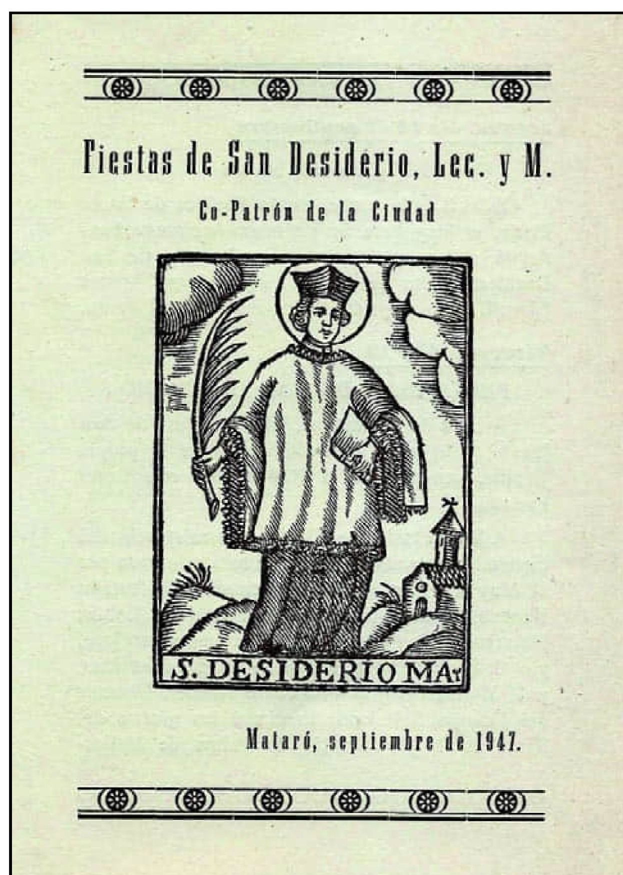
Pintura de les Santes davant el jutge Rufí quan aquest les condemna. Donació de la família Pascual Esquerra.

MASMM. Secció Santes. Foto: Ramon Manent.

CENT ANYS ABANS, L'ARRIBADA DE LES RELÍQUIES DE SANT DESIDERI

El 16 de maig de 1686 havien arribat a Mataró per mar, procedents de Barcelona, les relíquies del cos sencer de sant Desideri, màrtir, que havien estat extretes de la catacumba romana de Calepodi. Va ser el Pare Tomàs Munyiesa, provincial dels jesuïtes, qui les obtingué de la Santa Seu per portar-les a Mataró. Tal com documenta Lluís Ferrer i Clariana, el consell de la Universitat nomenà tres comissionats per efectuar la recepció de les despulles i encarregà a nou jurats «ordenar la rebuda de les mateixes y forma de portarles a la Iglesia y la professó que se havia de fer, tot de la millor manera que ells elegeixin» (Ferrer 1971: 66). El consell mateix confià a l'escultor Antoni Riera la construcció d'una urna i s'encarregà també de pagar un nou retaule per a la capella del sant, ubicada prop de la capella del Roser (ibíd.: 65-69).

Sant Desideri aixecà un corrent devocional molt important, que modificà substancialment el panorama tradicional de l'estol de benefactors celestials de la vila (l'Assumpta, sant Simó, sant Jaume, santa Magdalena, sant Roc, sant Sebastià, etc.), perquè el fervor vers aquest nou sant es fonamentava en una realitat tangible: les relíquies dipositades a l'església parroquial. Sant Desideri arribaria a gaudir de molta predicació, de manera que assolí la categoria de copatró de la ciutat: intercedia en casos de calamitats públiques, com ara la manca o l'excés de pluges. Les seves relíquies eren portades sovint en processó i exposades a l'altar major de Santa Maria.[2] Molt probablement avui sant Desideri seria el patró de Mataró si santa Juliana i santa Semproniana no s'haguessin creuat en el seu camí

Coberta del programa de mà de la festa de Sant Desideri de 1947.

MASMM. ESG. Confraria de Sant Desideri.

LA CONFRARIA DE SANT DESIDERI ACULL LES SANTES

En concret, les Santes es creuen en el camí de sant Desideri el juliol de 1772, quan les seves relíquies arriben a Santa Maria i es dipositen de forma provisional a l'altar del sant:

> La tarde de este día último de las Fiestas, concluido el oratorio, se ordenó procesionalmente el Clero en el Presbitero y desde aquí, precediendo algunos Devotos con achas, con asistencia del Señor Governador que llevava el Pendón y de los Individuos del Muy Illustre Ayuntamiento que regían las varas del Palio, bajo el qual el R. Rector con su gremial llevava en brazos la sagrada Urna, se procedió, dando una buelta por el Templo, à la Capilla ò Camerín donde se venera el cuerpo de San Desiderio Mártir, junto al cual se colocaron interinamente las preciosas Reliquias de las Santas Virgenes, hasta que se les haya construido el Altar propio y sepulcro. (Matas 1777: 54-55)

L'Administració de Sant Desideri, amb més de cent anys d'història, acull en la seva pròpia capella les despulles de les Santes i és l'entitat que paga les despeses de la festa de la translació i les que s'originin a partir d'aleshores; és a dir, n'entoma la plena gestió per promoure'n el culte. I és així com, en una anotació entre línies de juliol de 1772, dins el llibre de comptes d'aquesta entitat religiosa,[3] ja s'anuncia clarament que, per disposició del poder civil i de l'església locals, queden incorporades les noves despeses derivades de l'arribada de les relíquies:

> Juliol 1772. Comensan los gastos ocurreguts per la translació de las reliquias de las Stas Patricias las Gloriosas Germanas Sta Juliana, y Sta Semproniana V.V. y M.M. fillas de la present ciutat de Mataró, quals relíquies concedí y donà lo Illre abad y capítol monesterial de San Cugat del Vallés de benedictinos claustrals; quals relíquies se resolgué colocar interinament en lo altar y capella de S. Desideri Mr y que sos

Administradors cuidasen perpetuament del culto de dites Stas , per disposició del M. Illre Ajuntament de la Present ciutat, y del mt R.S. Rector Joseph Camín y Campllonch Pbre.[4]

Seguint el rastre de les despeses de la confraria, destaquem que cada any que passa creixen les destinades a les festes de juliol en contraposició a la disminució de les del 19 de setembre, festa de Sant Desideri. Tant és així que la pàgina amb la llista de despeses de 1785 està encapçalada amb un títol inequívoc: «Partidas exidas de la caixa de las SS^{tas} Patrissias Juliana y Semproniana».[5]

A manera d'ona expansiva, la devoció a les Santes creix tant que només vint-i-cinc anys després de l'arribada de les relíquies, el 1797, les forces vives de la ciutat decideixen unir la comptabilitat pròpia de les festes de Les Santes a la de la tot poderosa Junta d'Obra, màxim òrgan col·legiat de decisions en l'àmbit parroquial. Una mostra clara de la puixança de les dues màrtirs en el món local:

> Per quant ab resolució del molt Illtre Ajuntament de la present ciutat queda unida la Administració de las Stas Patricias Juliana y Semproniana Verges y Màrtirs Patronas de la mateixa ciutat y de son R. Clero, y de San Desideri Màrtyr, ab la Obra de la present Iglésia, de manera que los Sors Obrers que vull són y per lo temps seran, deuran ser administradors de la sobredita administració».[6]

LES DESPESES DELS PRIMERS ANYS[7]

Els conceptes habituals de càrrec per sufragar la festa de Les Santes estan relacionats amb l'ornamentació de l'església, les funcions litúrgiques dels dies 26, 27 i 28 (matines, vespres i ofici), i amb la processó del dia 27. Es paguen jornals de fuster, manyà, candeler, daurador, sastre i d'altres artesans. Hi ha pòlisses de pagament per fusta, claus, cartrons; per la cera, l'oli per les llànties, els ciris, l'encens, el lloguer de domassos i l'enramada de l'altar major; per la reparació de les urnes, l'adquisició de cortines i floreres platejades, i per la confecció de perspectives...

Per l'Ofici, les despeses que es repeteixen tots els anys estan destinades al salari dels músics i cantors vinguts de Barcelona i de la Capella de Mataró, el sermó del predicador, les distribucions als capellans, els ventalls per als membres de la Junta d'Obra i l'andador responsable de la capta de fons per a la festa, entre altres conceptes. Per la processó de la tarda del dia 27, destaquem que s'imprimeixen un miler d'esqueles que conviden a assistir-hi i es paga als acòlits portants dels gonfanons, als quatre sacerdots que porten el tabernacle, a la Capella de Música de Mataró i a altres cobles de músics, entre les quals la de cecs que toquen el violí i amenitzen les diferents seccions del seguici, en el qual participen les confraries i les autoritats civils i eclesiàstiques, a semblança de la processó del Corpus.

Registre de pagaments fets el 28 de juliol de 1775 relacionats amb la festa de Les Santes.

MASMM. ESG. Confraria de Sant Desideri. *Exidas en la Administració de Sant Desideri*, p. 12.

Enmig de les despeses habituals, en destaquen de puntuals o extraordinàries, com les destinades als cartrons pintats sobre la vida de les Santes per decorar les pilastres de la nau central de l'església, obrats pel jove pintor Joan Carles Panyó l'any 1779 i conservats al Museu Arxiu de Santa Maria. Estudiats recentment per Ruth Garcia, formen una de les poques i excepcionals mostres d'art efímer que es conserven intactes després de més de dos-cents anys a Catalunya (Garcia 2018).

També de 1779, en l'anotació de comptes del 16 d'agost, hi llegim els honoraris per una composició musical: «Entregat al Rt Miquel Bassols per lo molt treball tingué en compòndrer per las festes de las Stas una Missa y altres papers de música [...] 3 lliures 5 sous 3 diners».[8]

Un any abans, l'administració de Sant Desideri —que també és de les Santes— paga 136 lliures a Eulàlia Piferrer, vídua, per la impressió i enquadernació de mil cinc-cents exemplars de l'opuscle escrit pel Dr. Jaume Matas (Matas 1777) de la crònica dels actes de rebuda de les relíquies el juliol de 1772.[9] I en un altre assentament, també de 1778, paga 24 lliures novament a Eulàlia Piferrer

per la impressió de tres-cents opuscles amb el text del sermó que l'abat del monestir de Breda, Gaspar de Salla i de Tarau, va predicar en les festes de la translació de les relíquies sis anys abans, el 1772.[10]

DEVOCIÓ INICIAL. LLEGAT D'ART RELIGIÓS

Un altre afer simptomàtic d'aquesta puixança de les Santes durant les primeres dècades és el relacionat amb els altars. L'any 1772, les relíquies de santa Juliana i santa Semproniana, acabades d'arribar, es col·loquen al cambril de l'altar de sant Desideri, on des de fa temps ja es venerava un quadre de les esmentades verges. Tanmateix, en els anys posteriors, s'obre el debat per a la col·locació definitiva de les relíquies i sobre la creació d'un altar propi. Abans de 1778, s'encarrega un retaule de marbres italians per erigir un nou altar, però el vaixell que els transporta des de Gènova naufraga i es perden les peces (Ferrer 1961: 22).

La qüestió es resol amb la decisió del bisbe Gavino de Valladares que, en la visita pastoral de 1778, disposa que l'urna de les relíquies de les Santes es col·loqui al retaule de l'altar major. Així és com el dia 27 de juliol de 1783 es traslladen solemnement les restes a un nínxol obrat pel mateix autor del retaule, Salvador Gurri, exactament al peu de la Mare de Déu de la Candelera, titular del temple. Es completa el projecte quan vuit anys més tard, el 1791, es col·loquen a banda i banda de l'urna, a l'altar major, dues talles de les Santes que el mateix Gurri havia esculpit. Aquest afegit al retaule barroc que s'ha acabat de construir obliga a engrandir la fornícula i avançar tota la part central de l'obra (Ribas / Ribas 1979: 31-32).

L'any 1787 l'artesà barceloní Pasqual Pere Moles elabora un gravat de la Mare de Déu de la Candelera amb les Santes que fa fortuna i es difon arreu. Ajudarà a difondre'l més recentment el fet que el Diari de Mataró de 27 de juliol de 1925 el publiqui en portada i que l'any 1945 la Impremta Minerva en faci una edició facsímil amb una tirada de dos-cents exemplars. Moles va inspirar-se en les talles de les joves màrtirs que Salvador Gurri estava esculpint per al retaule de l'altar major i en el dibuix que n'havia fet Pere Pau Montanya i Placeta (1749-1803), director de l'Escola de Belles Arts de Barcelona.[11]

La creixent veneració a les Santes es manifesta també en els nombrosos donatius de clergues i particulars per pagar ornaments,

DIARI DE MATARÓ

ESTAMPA DE LA VERGE DE LA PURIFICACIÓ

SANTES JULIANA I SEMPRONIANA

Reproducció del gravat de les Santes i Nostra Senyora de la Purificació, obrat per Pasqual Pere Moles l'any 1787.

Portada del Diari de Mataró de 27 de juliol de 1925.

reliquiaris, casulles, quadres i escultures. Precisament, gràcies a un llegat testamentari del canonge Jaume Matas i Peramàs, es col·loquen, entre 1794 i 1803, els quatre grans quadres de les parets del presbiteri de Santa Maria, al·lusius a la vida i el martiri de les Santes, obra de l'esmentat artista Pere Pau Montanya i del seu gendre Joan Giralt, que finalitza el quadre Martiri de Sant Cugat arran de la mort del seu sogre. Un quadre, aquest darrer, que després de la destrucció de la Guerra Civil el 1936, va pintar de nou l'artista Jordi Arenas i Clavell (Adan /Alarcon 2005: 30-33).

L'altra ofrena destacable és la que prové del canonge penitencier de la catedral de Barcelona, el mataroní Marià Pou. Es tracta d'una bella urna d'argent, obra del mestre Joan Angeli, que és la que actualment surt del temple cada 27 de juliol en breu processó, sobre d'un tabernacle, alhora que s'interpreta el solemne ball de l'Àliga. El 19 de setembre de 1795 —com s'explica en un document notarial—, en presència del notari Francesc Fins i Colomer, dels membres de la Junta d'Obra, del rector mossèn Francesc Verneda i del vicari general Mariano Oliveras,

El quadre de la predicació de sant Cugat, obra de Pere Pau Montanya, quan formava part del retaule major de l'església de Santa Maria, abans que fos destruït el 1936.

MASMM. Postal Gràfica Fides, c. 1930.

> se han tret las Santas Reliquias de las Santas Patricias [...] de la urna primitiva de Fusta Dorada y composta ab vidres y sellada, [...] y se han collocat en la Urna nova y primorosa de Plata (de valor com asseguravan de 1.600 lliuras ó mes) qual la ha regalada lo Molt Illustre Señor Don Mariano Pou [...] y dita Urna composta y novament sellada, després se ha collocat y queda en lo lloch del Altar Major.[12]

La nova urna d'argent i vidre conté les relíquies fixades sobre un cercle solar, amb els seus raigs envoltats d'un núvol. A cada costat, dos caps d'angelet, amb dos angelets més de cos sencer que sostenen la palma i la corona de les màrtirs. L'urna reposa sobre quatre peus zoomòrfics.

El sacerdot mataroní mossèn Marià Domènech Teixidor (1738-1801), rector de La Granada i de Santa Maria de Palau-solità, en passar els seus darrers anys de vida a Mataró, encarregà a Joan Angeli (fill) les imatges d'argent de les Santes —les que cada any es col·loquen al presbiteri el dia 27 de juliol. El seu marmessor s'encarregà de complir la seva última voluntat i feu donació de les imatges a Santa Maria. Això fou el 1802. Aquesta obra, d'argent repujat, presenta les Santes dretes sobre un núvol. Els pentinats i les vestidures estan inspirats en les formes dels gravats barrocs. Les palmes del martiri i les corones són daurades. Com a pedestals tenen una part del fust d'unes columnes ornades amb garlanda, i com a peanyes, unes peces de fusta daurada amb un petit reliquiari circular.

Finalment, no podem oblidar, en parlar de mostres d'art, la devoció de les famílies, la que es viu de manera particular en cada casa, que es vehicula amb petites escultures de guix, fang o ceràmica, devocionaris, goigs, estampes, gravats, etc., amb les imatges de Juliana i Semproniana. Els fons del Museu Arxiu de Santa Maria donen fe d'aquesta ingent i variada religiositat popular, que també es manifesta en obres de més nivell artístic, procedents de col·leccions privades, com ara quadres, pintats a l'oli i d'autor desconegut, amb les Santes com a imatge central. És el cas de la pintura de les Santes de can Plana —del qual

Imatges d'argent de les Santes, obrades per Joan Angeli (fill) l'any 1802, que contenen dos petits reliquiaris circulars.

MASMM. Secció Santes.

Plafó de rajoles amb les imatges de Nostra Senyora de la Purificació i les santes Juliana i Semproniana, atribuït al taller d'Antoni Roig, segle XVIII.

MASMM. Sala d'exposicions.

parla Joan Giménez en un article en aquest mateix número dels Fulls—, o del quadre, també de les Santes, donat per la família Pascual Esquerra al Museu Arxiu l'any 2000.

Cal esmentar, també, un plafó de 35 rajoles amb la imatge de les Santes, que s'exposa de forma permanent a la sala d'actes del Museu Arxiu i que va ingressar per donació dels descendents de Lluís Ferrer i Clariana. És una magnífica obra feta entre 1787 i 1795, que pren com a model el gravat esmentat de Moles de 1787 (vegeu més amunt) i que l'historiador Joan Antoni Cerdà atribueix al ceramista Bernat Reig (Cerdà 2017: 27-28). Originàriament, estava col·locat en el xup del pati d'una casa mataronina,[13] per la qual cosa és un altre exemple que lliga art i devoció casolana, entès aquest terme en el millor sentit de la paraula.

En aquests darrers decennis del segle XVIII, la devoció popular es manifesta també en la instal·lació i ornamentació de múltiples capelles o petits altars dedicats a les Santes en carrers i places de la ciutat durant els dies de les festes. Algunes capelletes són fornícules adossades de forma fixa en paraments i d'altres són oratoris temporals. D'aquesta realitat, en deixa testimoni el *Calaix de sastre* del baró de Maldà, tal com veurem més endavant.

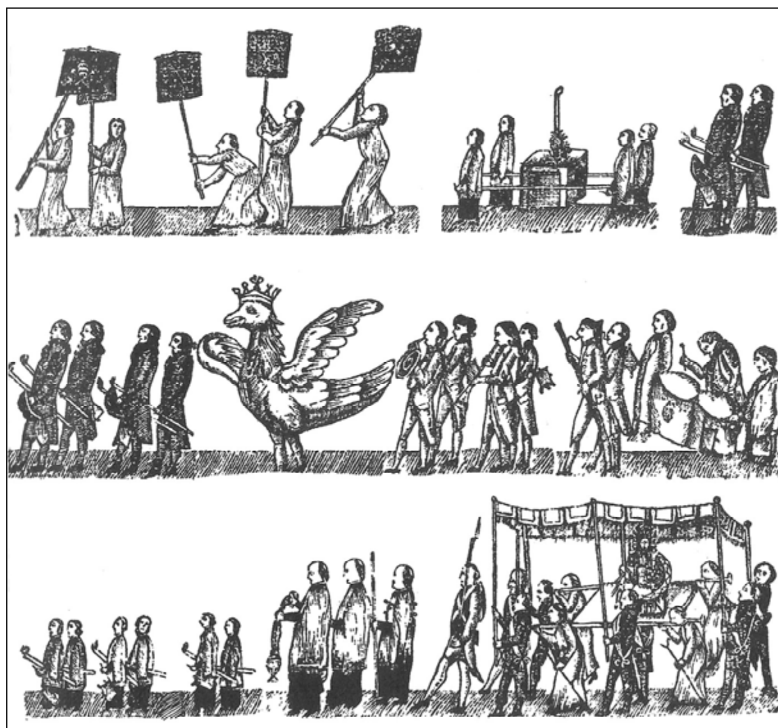
LA FESTA MODÈLICA DEL CORPUS

La festa que s'inicia en honor de les Santes a partir de 1772 s'emmiralla en la festa del Corpus Christi, la veritable festa major de la cristiandat durant gairebé cinc centúries, que havia tingut la seva màxima esplendor entre els segles XIV i XVI, coincidint amb la formació de noves ciutats, del municipalisme i els gremis, i amb el sorgiment de la burgesia mercantil. Difícilment una festa parteix del no res, i, forçosament, la nova festa de Les Santes havia de fornir-se de costums coetanis.

El Corpus va sorgir al segle XIII com a reacció de l'Església a corrents de pensament interns, desviacions i heretgies que allunyaven el poble dels seus postulats: «Seguien vives les creences d'origen ancestral, relacionades amb la natura que no tenien res a veure amb els ensenyaments de l'Església oficial, però que el poble compaginava com si res amb les pràctiques cristianes» (Carbó / Serés 1997: 115).

Una d'aquestes tendències herètiques posava en qüestió el dogma de la presència real de Jesús en el pa i el vi eucarístics. Diferents teòlegs del moment, en especial el dominic Hug de Thierry, utilitzaren les visions de santa Juliana de Bethune, priora d'un monestir proper a Lieja (Bèlgica), per legitimar el sagrament eucarístic. D'aquí ve que l'any 1246 el bisbe de Lieja decidís que a la seva diòcesi se celebrés una festa d'exaltació pública del Cos de Crist el dijous després de la vuitada de Pentecosta, al final de la primavera.

De la provatura de Lieja a la universalització de la celebració, van transcórrer encara setanta anys. Urbà IV instituïa la festivitat amb la promulgació de la butlla Transiturus (1264), Climent V la confirmava en el Concili del Delfinat (1311) i Joan XXII la feia extensiva a tota la cristiandat (1316). En aquest període de gestació, el Corpus es festejava dins l'espai físic de les esglésies i progressivament, sembla que de forma espontània i no sense entrebancs, sorgí la iniciativa de la processó externa: «Hoy en día no tenemos idea de las dificultades y prejuicios que se hubieron de vencer para sacar del templo la Hostia consagrada y llevarla visiblemente por las calles de las ciudades y aldeas» (Trens 1952: 1).

Full de rengle del primer terç del segle XVIII que mostra els components d'una processó del Corpus. Col·lecció de gravats de Joan Amades, dins el *Costumari català,* vol. III (Barcelona: Salvat i Edicions 62, 1983, p. 16-17). S'hi veuen parcialment una cobla de músics amb el ciri pasqual, l'Àliga i els ministrils, i la custòdia sota tàlem.

En qualsevol cas, la ràpida propagació de la processó del Corpus com a espectacle dramaticojeràrquic feia evident l'èxit de la idea. Per una banda, responia a les expectatives d'acostament de l'Església cap al poble, i per l'altra, aconseguia aglutinar tots els components festius i socials del moment: «La processó del Corpus era per a la societat del segle XIV alhora un motiu de participació i una font d'informació, viva per les ganes de fer festa i sempre sota el mantell protector de l'Església, que s'encarregava de decidir allò que convenia. Podríem dir que la instauració de la diada de Corpus va significar la creació de la festa total» (Grau 1996: 10).

Passats els segles i situats de nou a finals del XVIII, es constata que el seguici de la processó del Corpus s'ha vertebrat i consolidat com un acte cívic cabdal en la majoria de poblacions catalanes i marca la pauta de totes les altres solemnitats festives. És una barreja de parada i desfilada, exhibició de tresors de l'Església, llibre obert d'història sagrada, aparador i mirall de la jerarquia social del moment, coincident en el temps amb l'esclat de la natura. Hi participen tots els estaments socials. Gremis i confraries sotmesos al doble poder: el temporal i l'eclesiàstic.

En la processó del Corpus, hi convergeixen elements de procedència diversa que configuren un tot unificat: elements boscans i florals condecents a l'època de l'any, components de veneració secular als genis de lloc —herois locals o protectors de la vila—, representacions de caire pedagògic assumides per l'Església consistents en escenificacions de passatges i personatges de la Història Sagrada. D'aquí ve l'aparició de gegants, víbries, àligues, mulasses, dracs, etc., que molt probablement són mites antics desproveïts del seu simbolisme original i convenientment cristianitzats, integrats en entremesos folklòrics singulars que avui animen les festes populars arreu de Catalunya.

En la segona meitat del segle XVIII, se celebren festes cíviques, impregnades la majoria de connotació religiosa, dedicades a honorar els reis, celebrar una coronació o un naixement reial, o bé

Custòdia processional de la basílica de Santa Maria de Mataró, segle XVIII.

MASMM. Postal Gràfica Fides, c. 1930.

una canonització, etc. Davant de la persona homenatjada o d'una representació seva, hi desfilen les forces vives de la població: autoritats, gremis, estaments, convents, confraries i agrupacions de tota mena, sempre uniformats, sempre amb els seus símbols, penons i estendards.

Així trobem seguicis i processons per celebrar la presència de la futura esposa de l'arxiduc Carles, Isabel Cristina de Brunswick (1708); per l'arribada de les monges caputxines a la ciutat (1741); per la translació de l'antiga capella de l'Hospital, que era on ara hi ha l'Ajuntament, a la nova i definitiva capella dedicada a Santa Magdalena i Sant Jaume (1747); per la proclamació de Carles III com a rei (1759) o per les celebracions amb motiu de la canonització de sant Josep de Calassanç (1768).

Remarquem la celebració del 30 de setembre de 1759 per la coronació del rei Carles III. En la crònica dels festeigs oficials i populars d'aquell dia es descriu la gran ornamentació dels carrers, amb arcs, fanals, domassos, estores, lluminàries, tapissos, perspectives, músiques, etc.[14] Es dona notícia, igualment, de la llarga marxa que recorre tota la ciutat i dels tres llocs amb empostissat on es fa parada, un dels quals incorpora el retrat del rei que es troba en un domàs carmesí a la façana de l'edifici consistorial (Esquerra 1983: 25).

En aquesta festa cívica s'homenatjava un rei; en el cas del Corpus, el Cos present de Crist ubicat en una custòdia amb el símbol del sol com a font de vida; en el cas de les festes de Les Santes, l'urna amb les relíquies. Les desfilades o processons de les tres solemnitats exterioritzen l'ordenació del tramat ciutadà i són el reflex de la jerarquia social perfectament estructurada.

LES SANTES. UNA NOVA FESTA[15]

Com és aquesta nounada festa mataronina dedicada a les Santes? A Mataró tenim la sort que el baró de Maldà, Rafael d'Amat i de Cortada (Barcelona, 1746-1819), noble barceloní, ve a Mataró en més de quinze ocasions entre 1770 i 1806, i escriu amb tot detall allò que hi veu en una miscel·lània o *Calaix de sastre*, un extraordinari dietari on queda registrada, en milers de pàgines, bona part de la seva vida, la que va de 1769 a 1816.

De les seves quinze visites a Mataró, en onze ocasions el baró va seguir la celebració de la festa de Les Santes, i sis vegades en va deixar un relat escrit de prou interès. Ve acompanyat d'algun amic o d'algun familiar, i s'hi sol passar tres dies de mitjana. Les primeres estades, les fa en domicilis particulars, i les darreres, a l'hostal Montserrat.

Amb un català col·loquial i pintoresc, descriu tota mena d'esdeveniments, funcions, costums, converses, personatges, etc. Després dels seus passeigs pels carrers de Mataró, s'atura per escriure des del seu lloc d'allotjament:«[...] que llavores comencí, havent trets tots mos apetuscos de tinter, plomes y llibre est miscellànea, o Calaix de sastre, sobre de una tauleta, començantme la ploma a embrutar un poc mos dits de tinta, mes no al paper, que això últim me hauria, amigos, sabut prou greu» (Amat 2021: 110).

Dotze anys després de l'arribada de les relíquies de les Santes, el baró de Maldà coneix perfectament quin és l'estol de protectors i protectores celestials de Mataró, i sap que Juliana i Semproniana s'hi han incorporat recentment:

> Aquella parroquial iglésia té per titular del altar a la Mare de Déu Candelera y sa festa major és en lo dia 15 de agost, la solemnitat de la Asumpció de Nostra Senyora al cel, per patrons, a Sant Desideri, a Santa Maria Madalena y a les dos santes verges y màrtirs Juliana y Semproniana, filles que les considéran en aquella ciutat, habitants en lo carrer den Pujol, quals, havent patit martiri en Sant Cugat del Vallès, guardantse sos cosos sants, se embiaren algunes relíquies a Mataró y se fa annualment, en los dies 27 y 28 de juliol, lluhidíssima festa, havent discorregut pochs anys a est de 1790 que se embiaren a dita ciutat de Mataró. (Amat 2021: 41)

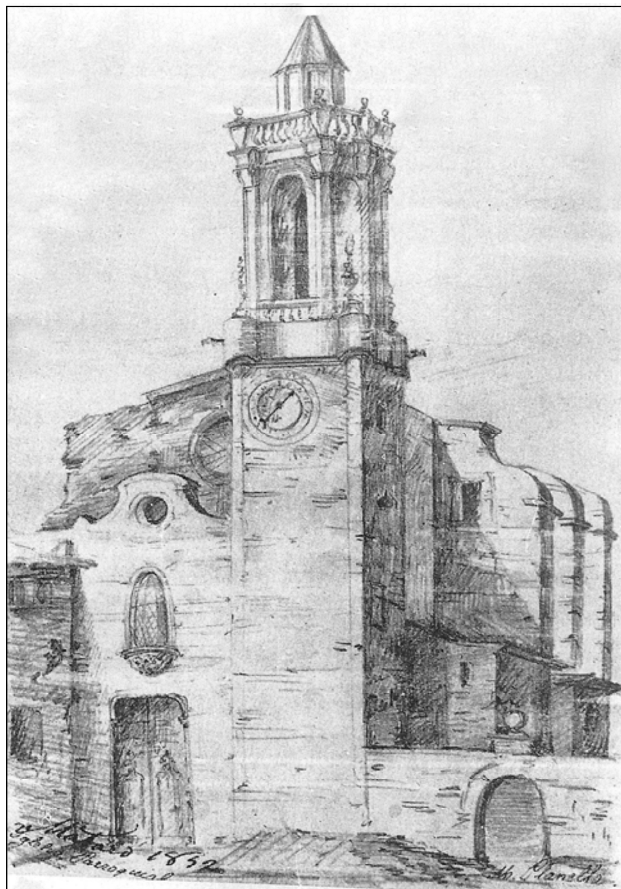
Dibuix amb el retrat de Rafael d'Amat i de Cortada, extret de la coberta del llibre *Rafael d'Amat. Baró de Maldà*, d'Alexandre Galí (Barcelona: Aedos, 1954).

Els relats detallistes de la vida quotidiana mataronina en tres dies assenyalats del juliol de 1792, 1793, 1796, 1799, 1801 i 1804 ens ofereixen una fotografia aproximada del model de festa que s'està gestant.

L'Ofici

A les deu del matí del dia 27 hi ha l'ofici religiós, epicentre de la festa, a l'església de Santa Maria. Toc especial de campanes. Il·luminació extraordinària a l'interior del temple. El baró de Maldà conta l'anada cap a Santa Maria:

> Desde allí tocant deu hores he anat Riera avall y encontrat als Srs. regidors ab el alcalde y lo parell de porrers al davant, que des de la casa consistorial se encaminaven a la iglésia parroquial, a les immediates de començarse lo solemne ofici, ab tota la fusta y la turba, y igualment la illuminació en lo retaule major, collaterals, parets vestides del presbiteri, barandilla, salamons y medallons en les pilastres de cada capella. (Amat 2021: 97)

El temple de Santa Maria l'any 1852, segons dibuix de M. Planella, conservat al Museu de Mataró. Aquest és l'aspecte que tenia la façana a finals del segle XVIII.

Les il·luminacions del presbiteri amb centenars de llànties i espelmes de cera són sempre objecte de comentari del baró: «Illuminada que quedava tota la iglésia, principalment el altar major y collaterals del presbiteri, que pareixia un cel en la terra» (Amat 2021:76). Igualment fixa el seu interès en el sermó i en el clergue orador que el predica (el seu càrrec, si és o no és nascut a Mataró, etc.). Està molt atent també a la composició musical de la funció religiosa i als intèrprets, molts dels quals el baró coneix perquè són de Barcelona:

> Acabat lo sermó, que ha estat a dos quarts de dotze, se ha prosseguit el ofici en lo prefacio y sanctus, y la música ha estat la composició del òlim mestre de Torroella, avui dia de Gerona, mossèn Domingo Arguimbau, lo mateix ofici que se cantà ahir 26 en la iglésia collegiata de Santa Anna en Barcelona. (Amat 2021: 68)
>
> Los músics forasters, ja des de la tarda de Santa Anna, han estat: lo famós Figueres, xantre de la Seu, mossèn Josep Valls, organista del Palau, estos vestits de curt negre, lo Jeronimet Altariba, músic del Palau per viola, altre de Santa Maria del Mar per tocar lo contrabaix, Josep de la Viola de Santa Maria y no sé quins altres més músics, de cert, tots los de la capella de música de Mataró. (Amat 2021: 74)

La processó

La processó sol ser a les set de la tarda. El recorregut: carrer Nou, la Riera, carrer d'en Pujol (alguns anys carrer de Barcelona) i retorn pel carrer de Santa Maria. El baró de Maldà surt de casa per veure el seguici, «ointse campanes al aire y, luego jo de eixit de casa, dret a la Rambla, lo tram, taram, tram, tramtram, tram, un poc lluny, que a ben segur que la professó, ab les timbales davant, començava a passar per la Riera, hacia lo portal de Barcelona» (Amat 2021: 71). En la visita de 1793 explica que els timbalers a cavall (les trampes) no hi són. I en la visita de 1796 ja tornen a sortir, però que durant «dos o tres anys no hi anaven per no voler tocarles los timbalers de franc, i en est penso que pagats, quals eren dos minyons de setze o divuit anys» (Amat 2021: 99).

Repassem el seguici de 1796. Després dels timbalers a cavall, segueixen els portants dels ganfarons i de les banderes de les confraries i els gremis. Per ordre, continuen les atxes —que arriben a ser tres-centes divuit—, entremig dues cobles de violes i violins, més enllà les cinc creus dutes per noiets (la dels caputxins, la del convent de Sant Josep, la de Sant Simó i les dues de la parròquia) i tot el clero amb els ciris a les mans cantant

Josefa Regàs Triter i Maria Encarnació Cuní Cañas com a santes Juliana i Semproniana en la processó de 1894.

MASMM. Col·lecció Família Vallmajor.
Autor: Agustí Capmany i Serra.

Aquesta representació de dues nenes fent de Santes participava sempre en el seguici, des dels inicis de la festa, un segle abans d'aquesta mateixa fotografia.

l'himne del comú de les verges màrtirs. I després, el torn de les noietes:

> Seguien després quatre noietes, molt polidament vestides, que representaven, ab sos trofeus en les mans, a les virtuts de la fe, esperança y caritat, y, tras de estes, a les dos Santes Juliana y Semproniana, que figuraven altres dos noietes, iguals, ab la corresponent propietat de heroïnes màrtirs que veneren, y ab molta raó, com a paisanes, la ciutat de Mataró. (Amat 2021: 100)

A continuació, els músics de Mataró i també les agrupacions de fora que han tocat al matí a l'Ofici. El baró de Maldà els anomena «la turba musicorum de Mataró y la de acollits en estes dos festes y ahir vigília». Clouen el seguici el pendó que porta un regidor, totes les autoritats, els porrers i el tabernacle «sota del tàlem color de rosa y flors de plata, en què descansava en corresponent peanya dorada la vistosa urna, així mateix ab sos cristalls, y dintre, les relíquies de les Santes màrtirs» (Amat 2021:100). Tot plegat, una processó a semblança de la del Corpus.

L'arribada de la processó a l'església és apoteòsica: «resonant tota la trompeteria de aquell gran orga» i es col·loquen les relíquies a l'altar major, sota l'insistent so de les campanes i el cant dels goigs amb acompanyament d'orgue (Amat 2021:101).

Els Gegants i l'Àliga

Entre 1770 i 1798 s'esdevé a Mataró un període llarg d'absència de gegants a causa de les severes prohibicions del poder civil i eclesiàstic, que veuen amb recel l'entusiasme que capitalitzen els entremesos en els seguicis festius i volen foragitar una tradició que els fa nosa. Tanmateix, l'any 1799, l'Ajuntament i les confraries, després de molts intents i seguint l'exemple de Barcelona, arrenquen un permís del Capità General de Catalunya per poder lluir les figures a les processons del Corpus, de les Santes i de l'Assumpta. Això sí, amb condicions: no poden entrar a ballar a les capelles i han d'anar moltes passes per davant del seguici.

És per això que el baró de Maldà no ressenya res de gegants fins a l'any 1799. I quan ho fa, encapçala la descripció dels tres gegants —la dama, el gegant i en Manueló— amb la frase: «La novetat en esta professó, per major alegria de tothom, ha estat la sortida de...» (Amat 2012: 116). En les estades de 1801 i de 1804, el baró torna a referir-s'hi, i del seu relat es desprèn amb claredat que la família de gegants sempre va al davant i a distància del seguici festiu:

> Después, luego, ha sigut la hora de anar a veure passar la professó de les Santes, y entrats al paseig de la Riera lo gegant y gegantessa, amb en Maneló ab sa música de gaita, ja ballaban allí lluny a la eixida de un carrer. (Amat 2021: 152)

El relat de 1799 ens proporciona la primera gran descripció del trio de gegants. La dama és presumida, esvelta de cintura, abillada a l'última moda amb faldilla de color blau turquí. El gegant, de posat majestuós, porta la porra recolzada al coll, el vestit de tons blaus florejats i la resta de seda carmesina. En Manueló és el fill i té una semblança amb el gegantó del Pi de la ciutat comtal. Pel que fa a l'Àliga mataronina, també el dietari de 1799 ens en proporciona una minsa descripció; però, a diferència dels gegants, la figura de l'ocell no apareix més als escrits del baró. I una altra diferència: l'Àliga queda relacionada enmig dels components de la processó, no pas separada del seguici com els gegants.

Multituds

Són molt nombrosos els comentaris del baró sobre la gentada que hi ha a les funcions religioses i pels carrers centrals. Són multituds que ell, des de la seva posició social, anomena despectivament «turba», de manera que sovint cerca pujar al balcó d'alguna família amiga per veure passar la processó. Però com que és inquiet, recorre tots els carrers: «He vist la professó per entre els caps de la gent en la plaça Major, cantonada el carrer de en Pujol [...]. Que plenitud de gent en lo carrer!» (Amat 2021: 72). I sovint afegeix que, forasters com ell, n'hi ha molts a la ciutat en aquests dos dies de festa gran:

> De gent de un y altre sexo, de tota classe, edat y estament, patrícia y forastera, se aturà molta en la Riera per veure passar la professó que voltava los arbres de la Riera. (Amat 2021: 84)
>
> Lo concurs de gent de tota classe, edat y sexo en la iglésia ha estat numerosíssim (de Barcelona a més de nosaltres alguns senyors ab lo sr. don Magí Vilallonga, sos companys de divertiments), alguns altres seculars, religiosos servites y mercenaris, et sic de reliquis, curiosos de veure la festa de les Santes y oir al predicador. (Amat 2021: 97)
>
> Y que plenitut de gent hem trobat, més de forasteros que de Mataró, així també molta de Barcelona, no sent ja de admirar, que ahi tarde mentres que hi anàbam trobàssem a tanta rècula de tartanes y selles volants ab gent cap a Mataró, alsant pols. (Amat 2021: 149)

Les capelles o altars als carrers

El baró de Maldà també descriu els altars dedicats a les Santes que, segons explica en diferents anyades, es guarneixen enmig del carrer d'en Pujol, al Fossar Xic, a la plaça Gran, a la Riera vora el portal de les muralles i al Camí Ral de la Mercè («carrer de les Cases Noves»). Altars guarnits amb teles, herbatges, testos, peanyes, petites columnes, quadres o figures «de bulto»..., art popular i efímer. Cases i carrers engalanats del verd de les enramades i els balcons amb domassos i atxes. El que més espera el baró és l'arribada de la foscor per gaudir de la visió de les capelles il·luminades. La més visitada i espectacular és la de les Santes al carrer d'en Pujol:

> La tal capella era de tela blanca, ab brotets de xiprer y altres fulles y herbatges, una curiosa palla al mig, testos blancs y verds, ab manolls de alfàbrega alomenos així me ho ha paregut, altres flors de vàrios colors y encarnades, candeleros, fins a finir tota la capella ab un trono, y les Santes màrtirs Juliana y Semproniana de bulto,

La capelleta de les Santes que hi havia al carrer d'en Pujol abans de 1936.

MASMM, Arxiu d'imatges. Autor desconegut.

Tot i la distància en el temps, aquesta imatge il·lustra com podien ser les capelles adossades a paret acompanyades d'altars efímers, durant les festes de finals del segle XVIII.

> pintades, ab les insígnies del martiri, corona y palma, que el tot estava de allò ben polidet. (Amat 2021: 69-70)

Sobre la capella aixecada a l'actual Fossar Xic («plaseta lateral de la parròquia»), el baró escriu l'any 1796:

> Figuraba la paret colgada de teles blancas ab arcades de galeria ab teles bollades a una y altre part, en corresponents peañes blancas, les quatre virtuts, justícia, fe, esperança y caritat, que acompañaban a un temple així mateix blanch, de tela bollada a mitja taronja y demés corresponent, ab columnes bollades així mateix ab guarnició blava, al mitg hi havia un trono sostingut per 4 angelets y sobre les Santes. Objecte esta capella de la major admiració dels espectadors, a la qual acompañaban 4 angels de perspectiva ab corona y palma los més enmediats a les Santes, y los

demés paret enramada a modo de un emboxat. (Amat 2021: 98)

A l'altar instal·lat a la Riera, crida l'atenció del baró un artefacte en moviment que deu funcionar donant-hi corda, el mecanisme habitual dels rellotges de l'època:

[…] anantmen de prompte a la Riera y, al costat del portal, hi havia una curiosa y prou ben illuminada capella ab les dos Santes de bulto sobre de una peanya, tot allò, tela y altres annexos. Per moure a curiositat hi havia una màquina com esperit de rellotge que rodava contínuament, havent molta gent de un y altre sexo allí aturada y música de algun violí y viola que tocaven, los músics de Mataró, alguna contradansa o marxa. (Amat 2021: 72)

Els saraus

La ploma del baró recull també els actes de diversió i gaudi de caire profà, que ell anomena, de forma genèrica, saraus. N'hi ha que se celebren en patis de cases particulars i n'hi ha que són al carrer, a prop dels altars que s'instal·len amb motiu de la festa. De tardes, vespres o nits, solen ser balls i contradanses amb la participació de la jovenalla d'ambdós sexes:

Al davant se començava sarau, y eren convidades les minyones a ballar, per ser cosa de jovent, y en tal exercici, los vells y velles no hi entren, pues que a son temps ja han fet lo que los jóvens. Jo escrivia la relació corrent, y ja eren onze hores tocades, tal gust hi trobava en allargarla que luego vegi senyalar lo meu rellotge dos quarts de dotze, y àdhuc un xiquet més. Vaig plegar y men passí a la casa del davant una estona per veure la corrent dansa, y, en efecte, aquell jovent de ambos sexos serpejava per la entrada, és dir, que corria la contradansa, ab los músics de dos o tres violins y una viola, y tocaven prou ajustats. (Amat 2021: 73)

Estampa número 16 de l'auca «El hombre obrando bien», datada al primer terç del segle XIX. Col·lecció de Joan Amades. Extreta del *Costumari Català. Auques, instruments musicals i Nadal* (Barcelona: 9Nou i Salvat Editores, 1997).

A la altra part del carrer, dintre de la entrada de una casa blanca y desocupada que era de hostes, ab illuminació lo suficient de cornucòpies ordinàries de fusta ab candeles de cera o de sèu, se armà un sarau del jovent del veïnat de un y altre sexo el més marineria y antes, haventse posat a ploure, quina pressa se mogué en descompòndrerse la capella de les Santes, anant, los que cuidaven de ella, atrafegats en desguarnirla. (Amat 2021: 89)

De l'any 1792 és el relat d'una altra mena de sarau relacionat amb jocs divertits amb cubells d'aigua enmig del carrer d'en Pujol:

Lo sarau se ha armat cerca de la capella ab bancs o cadires a una part y altra del carrer, y al de cantonada a la Rambla. La diversió dels xicots era, ab un cubell ple de aigua, y pomes dintre, tenirshi que cabussar y agafarles no sé si ab la boca, badoquera de canya o les mans. Ja era bona tabola, aquella. [...] No es veien sinó confusió de caps, braços, cames, cuixes y peus al aire, llançats dintre del cubell. Prou jovent hi havia de ambos sexos, y gent de més edat contemplantse els xicots. Hi havia rialla a boca plena. Lo sarau era tot jovent del art de la mar, y poc del art de la terra. (Amat 2021: 70)

Més saraus: música pels carrers

Per carrers i places, fins i tot en el propi hostal Montserrat, el baró ensopega amb colles de músics, sovint violinistes cecs, que van i venen fent serenata, i s'aturen sota d'algun balcó a interpretar una contradansa. Els escrits ens parlen dels instruments i de la vestimenta dels músics amb cert to irònic:

Com era la festa més grossa de Mataró, y de alegria en tots sos moradors, anava seguint la música de ciegos, semiciegos y ab vista, pels carrers y places. Esta que es componia de violins y algun clarinet, y lo bombo, un xiquet massa gros per qui el tocava, per ser un noi de uns onze o dotze anys, ab casaqueta de lanquins, y que li donava prou fortes patacades. Tots estos músics, que sem han dit ser de Mataró, jo los he vistos passar per la plaça gran, y seguit la turba que els anava detrás. (Amat 2021: 114)

Poch a poch, estant jo escrivint [...], ohíam música y un bombo lluny, esta de clarinets, violí

Dibuix del joc del cós de pomes, segons un gravat de la col·lecció de Joan Amades. Extret del *Costumari català,* vol. III (Barcelona Salvat i Edicions 62, 1983, p. 870). Segons Amades, els nois passaven corrent davant d'una bujola i clavaven la badoquera per tal de veure si podien agafar la fruita i acabaven mullats fins al coll.

y trompes, anantse aumentant lo soroll del bombo, de aquells bufadors de Mataró y no de Olot. Los hem descubert que passaban per la vora de la Rambla y al carrer de les cases noves, fins a girar y pasar los músichs tocant acercantsens y ab gran caterva de gent gran y gent xica quels seguia, y cinc noietes ben vestides de blanch ab canastes de flors, per quals se feia la música, seguint cases y hostals per arreplegar un poc de quibus ha tocat la música sota del balcó del quarto en que escrivia y que atolondraba a hom de allò bé lo bombo, quel tocaba un minyonet ab jech de indianes grogas y bermelles, calses llargas y sombrero de orinal. Después de a ver tocat ab los clarinets y trompes fins a sinch músichs una contradansa, han continuat la passacalla. (Amat 2021: 150)

Teatre

El relat de l'estada de 1801 és l'únic que fa referència a la representació d'una «comèdia», amb el tema lògic en el context social del moment: algun passatge al·lusiu a les Santes. No en podem saber detalls perquè el baró, aclaparat per la calor, decideix tocar el dos. I el seu fill tampoc li explica res perquè, de tanta gent, no ha pogut entrar:

> Saludades a totes men torní al hostal a despatxar alguna feina quem faltaba, esta del reso y después la continuació del divertit jornal de Mataró. En tal tarde a 6 hores se comensaba en una sala dintre de un carrer, a no corral o pati cubert, la representació per jóvens de Mataró del passo dels martiris de les dos Santes, tenint que duri targeta al número per sèurer en lluneta o camarilla, per veurels representar. (Amat 2021: 141)

Les campanes

Són nombroses les referències del baró a les campanes de la ciutat: les de Santa Maria, «la dels escolapios y de algun altre campanaret de iglésia y convent existents en Mataró» (Amat 2021:109). Explica que just abans de començar la processó de l'any 1792, «les dos campanes, al passar pel davant [de Santa Maria] ja es veien boques per amunt y contrapès en avall, per tocarse a temps» (Amat 2021: 71). Aquesta posició prèvia al repic dels bronzes era la tradicional perquè així, en el moment de deixar caure les campanes, el primer toc se sentia en tota la seva intensitat.

En el dietari del baró no falten crítiques a algun aspecte de la festa i comparances contínues amb el que ell coneix de Barcelona. Les campanes no en són l'excepció: «Luego isquérem del hostal, volent arribar a la iglésia parroquial, y les campanes se sorollaven totes, y per ser unísones les dos grosses no lligaven gens, sí la Madona y Dominical de la Seu, semblant bé a la dita una de estes dos grosses» (Amat 2021: 109).

Un altre assumpte que té ocupat el baró en molts fragments del dietari és el temps que feia. Transcrivim un passatge molt interessant en què queda palesa la relació entre el cloquer i les tronades, perquè es creia que el so intens de les campanes espantava les tempestes. El baró és molt explícit en descriure el pànic que viu dins l'església, alhora que va sentint el «balandrim balandram» de les campanes que intenten escampar els llamps i els trons, que també percep de dins estant:

Estampa número 9 de l'auca «El sol i la lluna», datada al segle XVII. Col·lecció de Joan Amades. Extreta del C*ostumari Català. Auques, instruments musicals i Nadal* (Barcelona: 9Nou i Salvat, 1997).

> Y luego eixit missa al altar major, en el ínter, que havent ja oït un tro, ja oíem tocar a temps a dos o més campanes del campanar de la iglésia parroquial, que a mi ja no magradava gens. Y pitjor luego, después, tant balandrim balandram de campanes, astorantme més al oir a la de les hores, a batallades seguides sens parar, figurantme ja ara bans ara, nos inflamà a tots allí un llampec y tro estrepitós. Y mon terror pànic ja em tenia a ratos aclucat de ulls al oir la missa. Y dali que dali al aire, y voltantse a tot voltar a temps, les referides campanes de la iglésia parroquial. Y penso que plovia bé llavores. No obstant, oïda la missa y eixitnos fora de la iglésia per tornar a el hostal, no passava de gotetes la pluja, y ab lo mateix parapluja nos en hi som tornats, ja prènder xocolate ab pa y sacalls ab los gots de aigua fresca. (Amat 2021: 158)

Els dolços

El baró deixa constància de l'existència de parades de venda de pastes i llaminadures al carrer, de les quals es cuiden els germans Casals, fills del forner Ildefons Casals, que té botiga al carrer d'Argentona. Parla d'aquesta família amiga en cada estada, ja que els va a veure sovint per fer-hi conversa, tertúlia, «platxèria» (com en diu al dietari): «Sa tenda és un calaix de sastre, suposat que venen xocolate, sucre, amidó, [...] pastes casi de tot gènero, fideus, paper blanc y qui ho sap quantes més coses. Única tenda de estes en Mataró» (Amat 2021: 49). I més endavant:

> He preguntat, veientlo sol [a Ildefonso Casals, forner], per sos fills Josep y Agustí, y me ha respost que eren a la placeta del costat de la iglésia, a vendre pastes. He anat directe a dita placeta y els he trobat ab dos taules de bescuits, rosquilles ensucrades, mostatxonis y altres golosines, venent a quants y a quantes tenien ganes de comprarne, y força quartos y xavos que recollien lo Josep il Agustí, ab alguna mitja pesseta que correria per la taula, o la donarien a les mans dels dos. (Amat 2021: 71)
>
> Per allí cerca hi havia alguna parada de rosquilles, mostatxonis y altres golosines ensucrades y sense ensucrar que despatxava a vàrios de un y altre sexo que en volguessen comprar, lo Josep Feliciano Casals. Y son germà Agustí Casals tenia altra taula així mateix en la Riera frente del carrer den Pujol. (Amat 2021: 83)

Les rifes

Amb la paraula «extracció», el baró al·ludeix a algun tipus de rifa o sorteig que deu servir per fer recapte a fi i efecte d'afrontar els costos d'algun afer de la festa. En els dos casos que hem detectat en el dietari, el guanyador s'emporta un parell de pollastres:

> Molt antes, los músics feien guerra a les pessetes amunt y avall del carrer, per arreplegar pisa per lo gasto de la capella de les Santes, y no sé si també se ha formada llista per extracció de un parell de pollastres. (Amat 2021: 69).
>
> En el ínter, oïa des del aposento lo cop de remenar de la caixeta de la moneda de la extracció y lo trempar de la viola, ointse prou tabola baix al carrer ab la de volerse traure los rodolins de la rifa del parell de pollastres, abocantshi prou turba de Mataró y forastera. Y els tragué, segons vaig oir, un foraster nomenat Campins. Y bon profit li fàcien. (Amat 2021: 89)

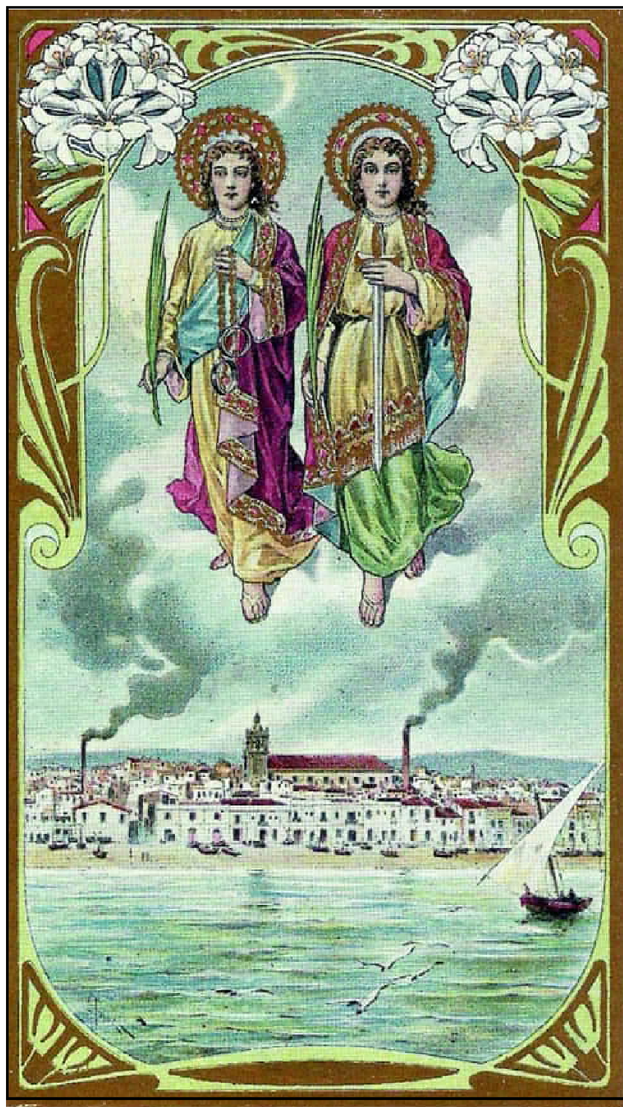
Les peres del Bon Cristià

El baró descriu fil per randa el que menja els dies que passa a Mataró. Impressiona per la quantitat i la varietat. Entre àpats, a més, engoleix molta xocolata «ab pa, sense crostes, com acostumo, ab un bon got de aigua fresca, per suarla tot seguit y recrearme per dintre» (Amat 2021: 55).

Remarquem que per postres pren sovint peres del bon cristià, una especialitat de fruita que es feia molt a l'horta de la zona pel juliol i que, farcida de carn, havia estat una menja de Festa Major en algunes llars mataronines (Montserrat 2013: 34). Pels escrits del noble barceloní, que no parla ni d'un plat

sucós ni cuinat i que sempre es refereix a una peça, s'interpreta que ell no les menja pas farcides:

> Lo dinar ha estat de sopa, escudella de arròs, verdura de mongetes, ous y peix en suc, perbullit y fregit, per ser avui divendres. Per postres, una bona pera, de les del bon cristià, que per lo regular són bones. (Amat 2021: 69)
>
> Me só posat a sopar, molt lleugeret, per consistir ab peixos y verdura, eixint una pera del bon cristià a postres, àlias lo pare Pere. (Amat 2021: 73)

Estampa de les Santes dibuixades sobre el Mataró industrial de la segona meitat del segle XIX. MASMM. ESG. Secció Santes. Estampa commemorativa del XVIè Centenari del martiri de les Santes, 1904.

EPÍLEG

Hem vist com en el darrer quart del segle XVIII s'embasta el primer motlle de Festa Major, alguns dels elements del qual romandran per sempre a la festa de Les Santes. El primer Ofici amb la presència de les relíquies és de 1772, la primera processó és la de 1773. A partir d'aquí tenen segell d'antiguitat també l'Anada a Ofici de les autoritats acompanyades pels porrers, la col·locació de capelles i altars per diversos punts de la ciutat, la presència dels timbalers (les trampes), la continuïtat dels gegants, els tocs especials de campanes, els goigs, les il·luminacions, els balls o saraus, etc.

Amb els nous corrents de pensament escampats per la Revolució Francesa, la primera industrialització i les reformes administratives del segle XIX, els municipis començaran a gaudir de més independència, tindran la necessitat de cohesionar-se com a comunitats i generaran mecanismes d'identitat, entre els quals hi haurà la festa principal. A Mataró, la Festa Major s'anirà perfilant, al ritme del procés de secularització i per assumpció popular, a l'entorn de la diada més acceptada aleshores per la ciutadania: el 27 de juliol.

Els inicis del segle XIX no seran bons per a la jove festa de Les Santes. La Guerra del Francès, les Corts de Cadis, les Guerres Carlines, les desamortitzacions, l'alternança forçada entre absolutistes i liberals, són mostra de les turbulències polítiques i socials que viuran. Les festes se celebraran amb anomalies que no podem documentar per manca de fonts informatives. El baró de Maldà deixarà de venir i els llibres de la Junta d'Obra de l'església només faran referència a aspectes de logística religiosa, entre els quals el més important serà l'arribada, l'any 1835, de la part de les relíquies de Juliana i Semproniana que encara restaven a Sant Cugat.

Amb aquests escenaris de convulsió, s'apuntaran canvis socials i traces de renovació. Seran els anys del naixement de l'associacionisme en el sentit modern del terme (societats obreres, ateneus, entitats excursionistes, Cors Clavé...). Seran els primers temps de la Renaixença que, amb una nova mirada cap a les tradicions, les arrels, la llengua i els costums propis, suposarà un fort impuls polític, social i cultural per a Catalunya.

Sorgirà una nova visió del fenomen festiu, que a Mataró comença a cristal·litzar en el quinquenni 1848-1853, amb la primera interpretació musical de la Missa de Mn. Blanch, la confirmació del culte i la concessió del patronatge de les Santes, i la plena implicació del poder civil, l'Ajuntament, en el disseny i l'organització de la festa.

Nicolau Guanyabens i Calvet

NOTES

1.- Per conèixer els actes festius de rebuda de les relíquies al juliol de 1772, vegeu Matas 1777, Matas 1904, Garcia 2018: 17-20, i López 2019: 92-95.

2.- Vegeu la sèrie d'articles sobre rogatives que hi hagué a Mataró relacionades amb sant Desideri, entre 1685 i 1775, escrits per Mn. Josep Fornells i Mora a El Semanario de Mataró, any 1893: 20 i 27 de maig / 3, 10 i 23 de juny / 1 i 29 de juliol. També s'inscriuen sovint en el lligall de comptes de la confraria del sant les despeses per processons de rogatives o d'acció de gràcies per la pluja desitjada o rebuda.

3.- MASMM. ESG. Confraria de Sant Desideri. *Llibre de comptes de Sant Desideri (1769-1808).*

4.- Ibídem, p. 3.

5.- Ibídem, p. 16.

6.- Ibídem, p. 20.

7.- Les despeses consignades en aquest apartat estan extretes del *Llibre de comptes de Sant Desideri (1769-1808)* i *Exidas en la Administració de Sant Desideri (1769-1879)*, MASMM. ESG.

8.- MASMM. ESG. Confraria de Sant Desideri. *Exidas en la Administració de Sant Desideri (1769-1879)*, p. 24.

9.- MASMM. ESG. Confraria de Sant Desideri. L*libre de comptes de Sant Desideri (1769-1808)*, p. 13. Assentament de 29 de juliol.

10.- Ibídem, p. 13, assentament de 19 de setembre.

11.- El *Diari de Mataró* de 27 de juliol de 1925 publicava en portada el gravat complet de 1787. El text que conté al peu és el següent: «S.Gurri lo inventó y executó en escultura. PP Montaña lo dibuxó y PP Moles lo gravó».

12.- MASMM. Arxiu del rector, lligall 36. Directori del rector Sumalla, p. 96. El document notarial de 19 de setembre de 1795, que recull la translació de les relíquies de 1772 a la nova urna, es pot consultar a ACA. Protocols Notarials de Mataró, sèrie 980, p. 206-210; també a MASMM. Col·lecció de reproduccions de Joaquim Aguilar – Documents de Santa Maria de Mataró.

13.- MASMM. Recordatori de les festes de les Santes de 1992.

14.- ACM-AMM. Fons de l'Hospital de Sant Jaume i Santa Magdalena 155-6. *Crònica dels festeigs oficials i populars organitzats per l'Ajuntament de Mataró per la proclamació i Alçament dels Reials Pendons del rei Carles III.*

15.- Tots els textos de Rafael d'Amat i de Cortada, baró de Maldà, transcrits en aquest apartat provenen de l'obra *El baró de Maldà a Mataró*, publicada per Francesc Costa Oller, que alhora n'és el curador. Francesc Costa extreu els escrits de l'antologia de Ramon Boixareu (Amat 1987-2003), de la de Margarida Aritzeta (Amat 1994) i de la consulta directa de les còpies del Calaix de sastre conservades a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Les transcripcions són literals, però, per tal de facilitar-ne la lectura, s'han modificat alguns aspectes de puntuació i accentuació.

Gravat sobre les Santes com a protectores de Mataró, segle XVIII. Extret de *Devota novena á las gloriosas Juliana y Semproniana, Verges y Martirs, cuyas relíquies se honran en la sua patria la ciutat de Mataró*. Impresa a Mataró per Joan Abadal, estamper y Llibreter.

MASMM. ESG. Secció Santes.

BIBLIOGRAFIA

ADAN / ALARCON (2005): Lluís Adan i Ferrer / Xavier Alarcon i Campdepadrós, «Història d'un quadre: El martiri de san Cugat de Santa Maria de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, 81, p. 29-46.

AMAT (1994): Rafael d'Amat i de Cortada, *Miscel·lània de viatges i festes majors*, 2 vol., a cura de Margarida Aritzeta. Barcelona: Editorial Barcino.

AMAT (1987-2003): Rafael d'Amat i de Cortada, *Calaix de sastre*, 11 vol., a cura de Ramon Boixareu. Barcelona: Curial.

AMAT (2021): Rafael d'Amat i de Cortada, *El baró de Maldà a Mataró*, a cura de Francesc Costa Oller. Mataró: edició del curador.

CARBÓ / SERÉS (1997): Amadeu Carbó i Martorell / Antoni Serés i Aguilar, *Corpus. Un passeig per la història de la festa*. Tarragona: Associació Joan Amades / Edicions El Mèdol.

CERDÀ (2017): Josep Antoni Cerdà i Mellado, «El plafó de rajoles amb les imatges de Nostra Senyora de la Purificació i les santes Juliana i Semproniana», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, 117, p. 24-29.

ESQUERRA (1983): Joan Esquerra i Tuñí, «La proclamació del rei Carles III a Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, 16, p. 15-25.

FERRER (1961): Lluís Ferrer i Clariana, *Testimonis del culte a les santes Juliana i Semproniana en el monestir de Sant Cugat del Vallès i a Mataró*. Mataró: Administració de les Santes.

FERRER (1968 i 1971): Lluís Ferrer i Clariana, *Santa Maria de Mataró. La parròquia, el temple*, vol. I i II. Mataró: Museu i Arxiu Històric Arxiprestal.

GARCIA (2018): Ruth Garcia López, «Els cartrons de les Santes i el pintor Joan-Carles Panyó (1755-1840). Una mostra d'art efímer de l'època barroca a Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, 121, p. 15-30.

GRAU (1996): Jan Grau i Martí, *Gegants*. Barcelona: Columna.

GUANYABENS (2010): Nicolau Guanyabens i Calvet, *Les Santes. La Festa Major de Mataró*. Tarragona: Arola Editors.

LÓPEZ (2019): Héctor López Silva, «De modo que tot excita y mou a la major devoció. L'arribada de les relíquies a Mataró durant el segle XVIII. Dos exemples», *Trobada d'Entitats de Recerca Local i Comarcal del Maresme*, 13, p. 89-95. En línia: https://raco.cat/index.php/TrobadaMaresme/article/view/380986 (consulta: 15-5-2022).

MATAS (1777): Jaime Matas, *Memorias de la patria martirio y culto de las bienaventuradas virgines y martires Juliana y Semproniana*... Barcelona: Impremta Eulàlia Piferrer.

MATAS (1904): Jaime Matas, *Memorias de la patria martirio y culto de las bienaventuradas virgines y martires Juliana y Semproniana escrita en 1777 por Jaime Matas*. Mataró: Ricardo Ivern, editor.

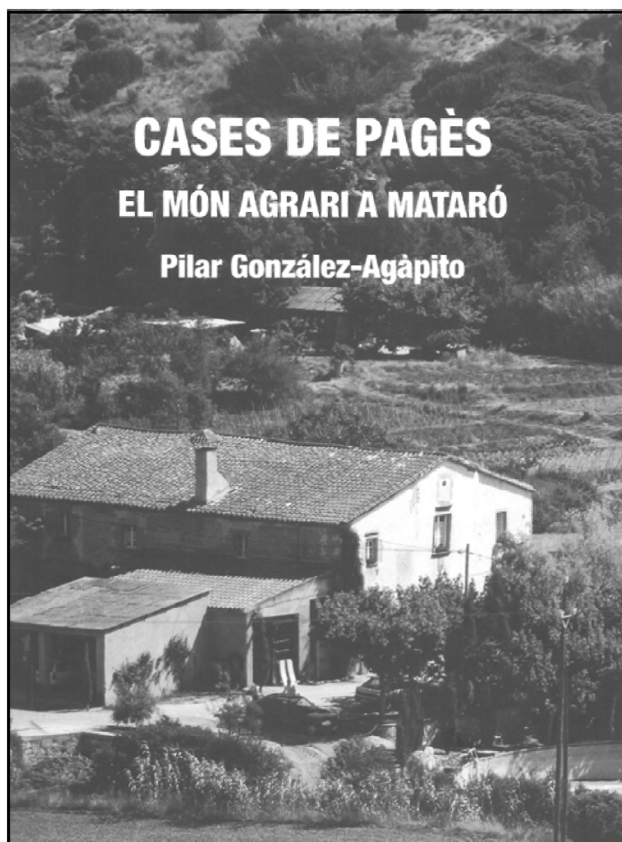
MONTSERRAT (2013): Mercè Montserrat Bartra, «El farcit o "relleno" de Festa Major», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, 105, p. 34-35.

RIBAS / RIBAS (1979): Marià Ribas i Bertran / Maria Ribas i Roselló, *El retaule major de Santa Maria de Mataró i l'ampliació del temple*. Mataró: Edició del Museu Arxiu de Santa Maria i de Marià Ribas i Bertran.

SALLA (1778): Gaspar de Salla i de Tarau, *Sermon, que en la solemne traslacion de insignes reliquias de las Santas Vírgenes i Martires Juliana i Semproniana...* Barcelona: Impremta Eulàlia Piferrer.

TRENS (1952): Manuel Trens, *Las custodias españolas*. Barcelona: Editorial Litúrgica Española. S.A.

NOTÍCIA DE PUBLICACIONS RECENTS

PILAR GONZÁLEZ-AGÀPITO, *Cases de pagès. El món agrari a Mataró* (Autoedició, 2022).

Els historiadors i les historiadores tenen habitualment uns materials que són la base dels seus treballs. Els arqueòlegs solen treballar amb restes procedents de les seves excavacions. Els medievalistes han de llegir pergamins o velles cròniques. Els d'etapes més avançades han d'emprar registres eclesiàstics, municipals, notarials, etc.

La Pilar González-Agàpito utilitza una matèria totalment diferent, més voluble, més sensible i plena d'emotivitat: la memòria de les persones grans. Aquesta font té els riscos propis de la seva naturalesa —la seva absoluta subjectivitat—, però, per contra, ofereix un ventall de possibilitats interpretatives i d'informació col·lateral que mai podran oferir les ceràmiques de l'arqueòleg, els pergamins del medievalista o els cadastres de l'historiador modern.

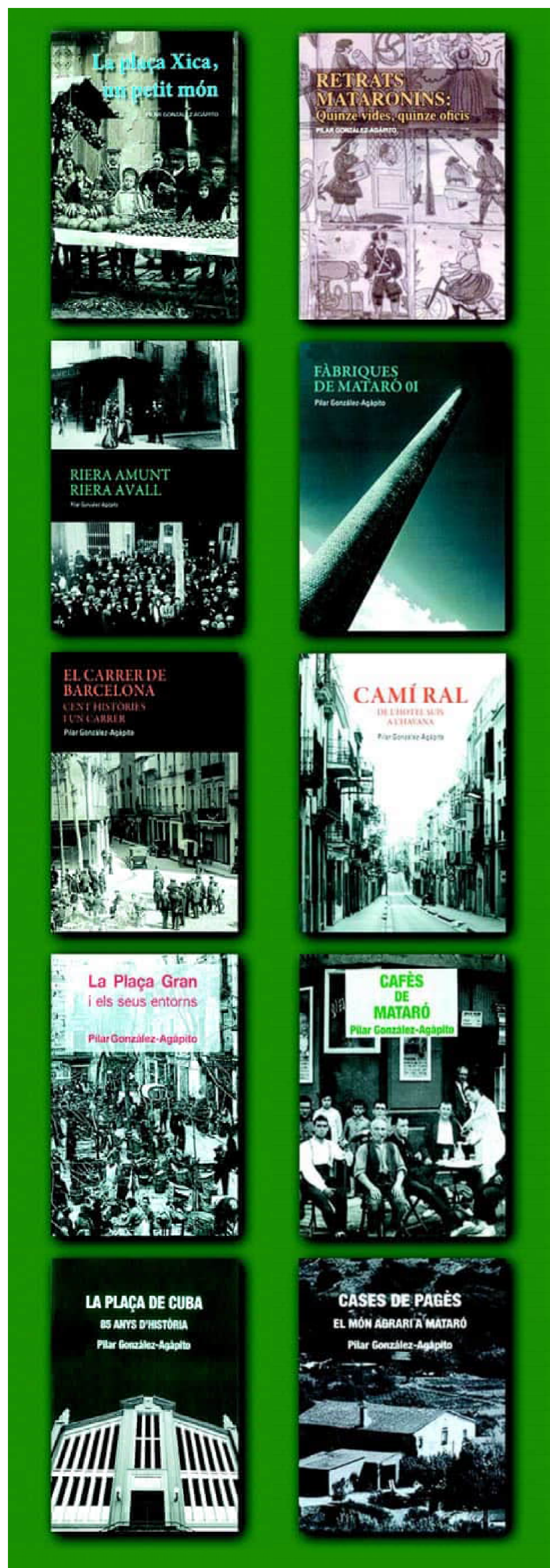
La Pilar Gonzàlez és una capdavantera en el treball de la història local a partir d'aquestes fonts. Aquest és el seu desè treball i, des del meu punt de vista, és particularment rellevant per diferents raons.

La història econòmica de Mataró es podria resumir —dit grosso modo— en les següents etapes: el Mataró agrícola, d'uns mil vuit-cents anys pel cap baix; un Mataró eminentment industrial, d'uns cent cinquanta anys de durada, i una tercera etapa, que l'alcalde Mas definia com aquell Mataró del qual no se sabia de què vivia la gent, que ja es podria qualificar de postindustrial.

D'alguna forma, en el moment actual les tres modalitats continuen coexistint, si bé a una escala molt diferent del que havien significat en les diferents etapes històriques. I aquest és el mèrit del present treball de la Pilar González: ha estat capaç de pouar en el marc agrari de la nostra ciutat en un moment en què és clarament residual, a escala percentual, però ple de vitalitat i fent esforços per adaptar-se a les noves realitats.

La memòria de les dones i els homes de pagès rescatada per Pilar González ens deixa veure una pagesia que encara pot descriure en primera persona aquell vell marc agrari iniciat a l'etapa romana de la nostra ciutat, en la qual la viticultura es convertí en la base de la riquesa local, amb l'exportació d'uns productes d'una no excessiva qualitat, però que eren àmpliament consumits per les legions que custodiaven els limes de l'imperi a les zones de la Gàl·lia i la Germània.

La crisi de l'imperi i la pèrdua d'aquests amplis mercats abocaren Iluro a la seva desaparició com a nucli urbà consolidat. Significativament, fou d'ençà del segle XVI, amb la possibilitat creixent d'accedir cada vegada a mercats més llunyans —des dels americans fins al Mar del Nord o el Bàltic—, que Mataró reprengué el seu desenvolupament. En aquests moments, el principal derivat del vi, l'aiguardent, tenia com a retorn la plata americana que finançà el desenvolupament industrial del segle XIX.

Les persones entrevistades per Pilar González recorden i tenen vivències molt properes de l'època d'esplendor de l'exportació de les famoses Mataro Potatoe's, també a la Mar del Nord. Després seguiria l'etapa de la floricultura amb els clavells com a element rellevant.

El llibre permet resseguir amb detall aquesta evolució —farcida d'experiències personals impagables—, que mena fins a l'actualitat, on conviuen els esforços d'implantar cultius hidropònics amb l'especialització en el conreu de les verdures que consumeixen els pobles subsaharians.

El treball es converteix, per tant, en el retrat d'una realitat —ja depassada— narrada pels qui en foren els protagonistes i que malden per mantenir, en els moments actuals, aquella tradició del treball de la terra que, fa més de dos mil anys, ja fou entesa com a signe de cultura.

JOAN GIMÉNEZ I BLASCO

Deu llibres basats en la memòria de les persones grans:
La plaça Xica, un petit món
Retrats mataronins: Quinze vides, quinze oficis
Riera amunt, Riera Avall
Fàbriques de Mataró
El carrer de Barcelona. Cent històries i un carrer
Camí Ral. De l'Hotel Suís a l'Havana
La plaça Gran i els seus entorns
Cafès de Mataró
La plaça de Cuba. 85 anys d'història
Cases de pagès. El món agrari a Mataró

Col·labora:

Amb el suport de:

